

A

TÖRVÉNYKZÉS JAVÍTÁSÁRÓL.

ÍRTA
SZILÁGYI VIRGIL.

PEST, 1865.
KUGLER ADOLF SAJ. I. Á T. I. A.
Pest, Dorottya u. 3. sz.

Pest, 1865. Khór és Wein könyvnyomdája

ELŐSZÓ.

Politikai önállóságunkért küzdve, figyelmünket azon reformkérdésektől sem vonhatjuk el, melyek megoldását a közjó iránti tekintetek szintén sűrgetőleg igénylik. Az igazságszolgáltatás hiányait mélyen érzi mindönki. Hogy e részben bajainkon lényegesen segítve legyen, törvénykezési rendszerünk gyökeres átalakítása elkerülhetlen. Nem időszerűtlen talán, hogy e néhány lapon figyelmet kívánok kelteni a törvénykezési reform azon alapelvei iránt, melyek gyakorlati érvényesítését elhaladásunk érdekében óhajtanom kell. Ha tisztában vagyunk az alapelvekre nézve: az alkalmazás szervezését előállítani nem leend nehéz.

Pesten 1865, október 25-én.

Az emberi-nem nagy szenvedései, tudatlanság, nyomor, szolgaság, nem a véletlennek szüleményei. A világrend változhatlan természeti törvények szerint fűzi egymásba az események láncolatát. A nagy szenvedések, nagy tévedésekből származnak. A tévedések egyik legfőbb forrása pedig azon erkölcsi öngyilkosság, melyet egyesek mint népek akkor követnek el, midőn az igazért és jóért való küzdelemben aját lelkiösmeretnkkal erőszakos lealknvaslm bocsátkoznak akár azért hogy pillanatnyi előnyöket szerezzenek, akár azért hogy a nehéz küzdelmektől meneküljenek.

A tudatlanság egyenes vonalon következése azon tespedésnek és kényelem-hajhászatnak. mely a folytonos küzdeést kerülve, az élet lényegét tagadja meg. A nyomor nem egyéb, mint büntetése azon gyáva önmegadásnak, mely eltűri hogy a munka s értelem anyagi eredményeit ;l bitorlás, a hazugság, a csalás emésszék föl, s mely bele egyez, hogy a nép összes munkaereje kevesek jóléte- és kényelméért dolgozván, a sokaságnak mindennapi élete kegyelemtől vagy a változékony termő erőnek évi működésétől függjön. És ;l szolgaság sem más, mint azon erkölcsi sülyedés eredménye, mely a nemesért hevülni nem tud, küzdeni nem képes, szabad lenni nem

akar, és a morzsalékért önbecsérzetét is levetkőzve, viseli a meggyalázó igát.

Midőn bajaink mértéke megtelvé a közlelkiismetvet fölriad veszteségeire, s szemlét tart a sirok fölött melyek födelei mindennap ezernyi áldozaterő befogadására nyílnak meg, midőn számot kér önmagától a mulasztásokért, midőn erőt gyűjt, és a tudatlanság, nyomor, szolgaság okainak leküzdésére eszközöket keresve, a szenvedésekkel szemben fölemelkedik azt mondván: — elég! — ilyenkor a nagy válságok következnek. Tagadhatlan hogy korunk ily válság felé siet.

Nincs társadalmunkban egy pont, melyet a lölek megelégedéssel tekinthetne munkássági tér gyanánt. Az ipar minden ágának megvan emésztő mérge, megvan parazitja. A tevékenységét minden irányban korlátozó, s erejét elszívó hatalmi gyámkodás mellett a nagy hadseregek s oktalan kormányzási rendszer fölemésztí nemcsak a jelen, de még a jövő nemzedék törekvéseinek i>eredményét. És a pénznek uralkodása oly mélyen nyúl érdekeinkké, hogy az összes társadalom utoljára is. néhány bankház gazdagítására látszik alkotva lenni. Ke ha a társadalom elhatározná is felszabadítani magát e súlyos rabszolgaság alól, még számtalan akadálylyal fog szemközt állani a közjóit megalapítása.

Míg a nevelés és közoktatás ügyében a felekezeti-ség elvének döntő befolyása van, addig az iskolák különböző vallásu egyéneket adnak az életnek, de kevés embert. A vagyon aránytalansága, a szétoszlás nehézsé-

gei, a szegényebb néposztályok elhagyottsága, a nevelési rendszer ferdeségeivel kapcsolatban szintén nem engedik az erők kifejlődését. És az oly hatalom, mely ez állapotot kizsákmányolja, egyedül veszi hasznát annak hogy az egyleti jog megvan semmisítve, a gondolat és meggyőződés szabadsága lenyűgözve, cautiókhoz kötve, a sajtó részint elnyomva, részint az elnyomás eszközévé szegődve hatásaiban jót nem eredményezhet.

És a nyomort, erkölcstelenséget, szolgaságot tenyésztő intézmények láncolatában az igazságszolgáltatás lehet-e egyéb mint a formaságok oly szövedéke, mely szent hivatást, a jogok védelmét hazudva, a valódi jognak biztosságot nem nyújt, és ellensége lesz a szabadságnak. A rosszul fizetett bíró összes eljárása egy nagy hatalmi visszaélés láncolata; a bíró ki nem a közakaraton áll mint talapzaton, hanem a közakarattal szemközt álló hatalom eszköze, már ez által demoralizálva van; és a bíró, ki nagy társadalmi tévedések és bűnök befolyásának kitéve, a közvélemény ellenőrzése alól ki van véve, csak egy újabb csapás a társadalomban.

Törvénykezésünk mind erkölcsi mind közigazgatási szempontból tekintve, annyira rász, hogy az alapok teljes megváltoztatása nélkül javításról szó alig lehet,

A szabadság eszméje szétbontó erővel hat minden elkorhadt közviszonyra, s a gyökeres átalakítás a törvénykezés terén is be fog következni okvetlenül. Ha előbb nem, de befog következni azon rázkódások kísére-

tőben, melyek végzetszerűleg közelednek azért, mert a múlt század nagy eszméi nem vezettek az érdekek közötti kibékülésre, nem vezettek az állapotok lényeges javítására. Azok, kiknek veszteniük kell, hogy a társadalmi állapotok lényegesen javíttassanak, folyvást szűkeblű lealkuvást tesznek a kor igényeiből. Különben a haladás küzdelmének e jelleme oly régi, mint maga a történelem. S innét van, hogy egyik korból a másikba rendszerint rombolás útján, omladékok fölött lép át az emberiség.

Midőn az intézmények s a haladás igényei közötti ellentét áthidalhatlanná válik, s midőn az úgynevezett conservatismus a maga gyógyíthatlan vakságában a korhadt intézményeket még akkor is, midőn magukat inár túlélték, a hatalommal szövetségben folyvást védelmezve, megakadályozza a folytonos haladást, mely folytonos bontásból s építésből áll, a megtévedt liberalismus pedig pillanatnyi érdekek fejében bűnös engedményeket tesz a conservatismusnak s a kor igényei által magát túlszárnyaltatni engedi, — a rázkódás elkerülheti enné válik.

Pélek, hogy ily helyzetben vagyunk, majdnem összes intézményeinkkel. így leszünk bizonyára törvénykezésünkkel, ha ez oda fajul, hogy a jogok börzéjévé válik, hol a bírák üzletet csinálnak a töríny mérlegéből: az ügyvéd, ha erős benne a vagyonszerzés ösztöne, ha erősebb a lelkiismeret ösztönénél, a bírói hivatalnok üzlettársává válik, és a bíróságok minden fokozatán a szó

szoros értelmében hajhászok közvetítik azon erkölcstelen tizeimet, mely a bíróságok útján szereshető előnyöket adásvevés tárgyává teszi. Hogy ily állapotnak számos védője van azok közül kik abból előnyöket szereshnek, az emberi-nem természetében fekszik: hogy az időnek felriadó követelését, a javítási ígéretekkel s színleges javításokkal, melyek a lényegét meghagyják — elaltatni igyekeznek, — ez rendes taktikája azon számító önzésnek, mely a kötelességek elől kibúvó ajtókat keres.

A bírói kar általában, az ügyvédi osztály nagyrészen mindig ellene van az elavult törvénykezési rendszer átalakításának. Azon hatalom pedig, mely az igazságszolgáltatást nemcsak jövedelmi forrássá alacsonyítja, hanem egyszersmind ózdiójainak eszköze gyanánt használja, egész erejével szokta védeni s támogatni azokat, kik a gyökeres átalakítást ellenezve, csak részleges javításokat ajánlanak.

Nem csekély küzdelemben fog tehát kerülni a gyökeres átalakítás, melyre pedig a társadalomnak mulhatlan szüksége van.

Alig van tárgy, mely körül annyi megrögzött tévedéssel találkozánánk, mint amennyi balvéleményt. sikerült a törvénykezés lényegére s föltételeire nézve elterjeszteni. Túlságos fontosságot nem tulajdonítok azok törekvésének, kik szaktudósi minőségben, vagy a hatalom szolgálatában, mindent elkövetnek, hogy a néppel elhithessék, miszerint e tárgy nem az ő mindennapi eszéhez való. Ám higyjék hogy ahoz szólni csak annak lehet

joga, ki a római pandektákat az osztrák kódexekkel együtt könyv nélkül el tudja mondani. Ily nézet már kevés hívőre talál.

Nagyobb baj az, hogy igen kevesen vannak, kik a törvénykezési kérdéseket a mindennapi jogélet igényeihez viszonyítva a maguk észszerű s gyakorlati egyszerűségükben vizsgálják. Pedig bizonyos, hogy ez ügy nem valami csodás myszterium minőhöz csak az augurok férhettek; és legfőlebb közönyösségünk által válhat lassankint oly tömkeleggé, melybe tudori útlevéllel is alig léphetni eltévedés veszélye nélkül.

Ha a közönség egyszer épen oly figyelmet fordít a törvénykezési kérdésekre, amely érdekeltséget tanúsít különösebben a nagy politikai kérdések iránt, látni fogja, hogy ez ügy a politikai kérdések között legközelebb érinti a társadalmi élet és folytonos jogbiztosság legfontosabb érdekeit. Minden bizonynyal első sorban áll a polgári szabadság élvezetének legfőbb föltételei között, és mint ilyen egészen a nép rendelkezési joga alá tartozik annyira, hogy az államkormányzatnak e térer beavatkozásai veszélyes jogbitorlást képeznek.

A társadalmi élet egyik legnehezebb de egyszersmind legfőbb feladata a közakarat nyilvánulására szolgáló önkormányzati közegek, tudniillik az országos képviselőlet és helyhatóságok útján eldönteni, mely érdekek s mily korlátok között mely föltételek mellett birjanak jogosultsággal, feladata a jogosultakat védni minden támadás ellen, a jogosulatlan igényeket pedig minden

irányban határozottan visszautasítani, s eltép biztosítani az egyén jogait s lehető legnagyobb szabadságát.

Oly jogállapotra kell tehát törekednünk, hol nem kiváltságos hatalmak, nem önkény nem is a körülményekhez képest felül kerekedett érdekek, hanem egyedül a közakarat közegei által megállapított törvények és törvényerejű helyhatósági szabályok uralkodnak. Oly jogállapotra van szükség, melyben az egyéni s egyesülési cselekvés szabadságát s az ezt védő törvények uralkodását társadalmi intézmények biztosítják. Ebben különbözik a szabadság az elnyomástól, ebben az alkotmányos önkormányzatnak minden irányban biztosított életerős tevékenysége, a mindent kormányozni, mindent szabályozni, s minden tevékenységet vezetni akaró absolutismustól, általában egyeseknek vagy a kisebb résznek a többség fölötti önkényétől.

Az államban egyetlen jogszerű hatalom van: a közakarat. Maga a monarchia, az ennek támaszául szolgáló aristokratikus intézményekkel együtt csak annyiban és csak addig bírhat érvénnyel, mennyiben e hatalom által törvényesítettik, és a közérdekkel összeférni tud. De eme hatalom, tudniillik a közakarat, a törvényhozási intézmények útján csak kivételes esetekben jó közvetlen érintkezésbe az állam tagjaival. Inkább közvetve hat az összes társadalmi viszonyokra. A közvetlen érintkezés és hatás főleg a törvények végrehajtására szolgáló közigazgatási, s a törvények uralkodását biztosító törvénykezési közegek által nyilatkozik.

Soha sem szabad felednünk, hogy a kormányzat, melyet végrehajtó hatalomnak szoktak nevezni, holott helyesebben a közakarat végrehajtó szolgájának nevezetethetnék, mely általában egyesekkel és testületekkel szemközt a társadalom eszméjét és az államhatalmat képviseli, oly nagy anyagi erővel s befolyással szokott rendelkezni, hogy ez könnyen az egyéni jogok, a polgári s politikai szabadság korlátozására s aztán megsemmisítésére vezethet. A közigazgatás minden irányú folytonos érintkezésben lévén az egyesekkel, ez azon küzdelmet, mely az egyeseket jogi érdekeikben oly gyakran szemközt állítja egymással, még azon küzdelemmel is szaporítja, melyre a közigazgatási közegekkel való érintkezés oly gyakran vezet, egyrésztől az állam vagy helyhatóság, másrésztől az egyesek között.

A főkormányzat kezelőiben mindig, de kivált monarchiái szerkezet mellett az elnyomási s uralkodási hajlam nagy mértékben fejlődik ki, s e mellett céljai keresztül vitelére a társadalmi tényezők között szövetségeket mindig talál; mert mindig igen nagy léleiül azok száma, kik készek egy vállalkozó zsarnoknak, vagy az árulónak bűntársaivá szegődni, hogy a nép erejét saját szenvedélyeik kielégítésére kizsákmányolják. E küzdelem tehát az egyesek s általában a nép jogaira s szabadságára nézve mindig nagy veszélyeket hoz, ha különösen a közigazgatási kormányzat önkénye vagy tévedései s szeszélyei elé szilárd alapokon nyugvó gát korlátul nem emelkedik.

És e korlát a mindenk fölő helyezett törvények uralkodásában áll.

Ez az, mit a társadalomban bármely czimből támasztott hatalmi igény s kiváltságszerű törekvések visszautasításával, mindenk fölött érvényesít ni kell a jog s szabadság biztossága végett. A törvények uralkodását a monarchiái elvnek is el kell fogadnia, mert különben a tapasztalás tanúsága szerint folytonos összeközösben lenne az emberiség legszentebb érdekeivel. És ha a haladás valóban létezik, és nem szép ábránd csupán, úgy minden törekvés, minden elv megfog semmisülni, mely az emberi jólét érdekei előtt meg nem hajói. Az emberiség örök rendeltetése folytonos törekvés és küzdelem ugyan, de nem lehet rendeltetése az, hogy legjobb erejét akár a monarchiái, akár az aristokratiai elv s érdekek tulkövetelései elleni végtelen háborúban ffitlemésztetni engedje.

A törvények uralkodása első sorban a független törvénykezési jog intézményében nyer közvetlen kifejezést, mely intézménynek tehát szintén a közakaraton ezen legszilárdabb alapon kell állnia.

A független törvénykezési jog szolgál legfőbb kezességül az iránt, hogy az államban csak az, s egyedül csak az juthat érvényre, mit a közakarát, az önkormányzás különböző közegei által törvény-erőre emel. És ily minőségénél fogva a végrehajtási intézmények kapcsolatában egyszersmind békítő s közvetítő elemül kell szolgálnia, nemcsak az egyesek egymásközt fölmerülő viszá-

lyait s jogérdekeit illetőleg, hanem egyszersmind mind azon összeütközésekben és súrlódásokban is, melyek a kormányzat illetőleg a közigazgatási közegek között egy részről, s más részről az állam polgárainak jogai s érdekei között merülnek fel.

Mint a szabadságnak biztosítója, normális viszonyok között, legfontosabb ez mindazon társadalmi intézmények között, melyek a jogot megóvják az erőszak ellen, a szabadságot a nyílt önkény, valamint az alattomos merényletek kicsapongásai ellen. És annál fontosabb, mert folytonosan működik, ótalmát minden percben s mindenütt igénybe lehet venni, és mert legnagyobb feladata különösen közbelépni ott, hol az állam ereje, a kormány s közigazgatás tekintélye, túlnyomó súlyánál fogva a védtelen egyént minden összeütközésnél könnyen legyőzhetné, s megsemmisíthetné.

E pont kiváló figyelmet érdemel. Szabad országban a kormányzat, azaz a végrehajtó hatalom közigazgatási közegei az egyénnek akár személye, akár házjoga, akár vagyona s bármi néven nevezhető jogai ellen rendes viszonyok között önkényűleg soha sem használhatnak erőszakot. Midőn egyeseknél vagy testületeknél a végrehajtási közeg bármily ügyben és bármily kérdésben, ha mindjárt az adó lefizetésének, vagy a honvédelmi kötelességek teljesítésének kérdésében ellenszegülésre talál, soha sem szabad az engedelmesség kieroszakolására erőt önkényűleg saját tetszése s belátása szerint alkalmaznia.

Az egyesek vagy, testületek ellenszegülése a kormányzattal s a közigazgatási közegekkel szemközt rendszerint abból származik, hogy kétely támad a törvénynek, illetőleg helyhatósági szabványnak alkalmazása, hordereje, vagy éppen törvényszerű érvénye s hatálya iránt. Abból származik, hogy a törvényt egy kormányzati közeg másképp akarja értelmezni, mint azt az egyesek vagy ü stületek értelmezik, ó- irányukban oly igényekkel lép elő, melyek törvényességét ezek el nem ismerik. Az egyik félnek okvetlenül tévedésben, vagy rász hiszeműségben kell lennie. Szükség van tehát oly intézményre, mely kiegyenlít, a kérdést eldönti, s a törvény uralkodását biztosítja.

Ez a kormányzattól teljesen független bírák által kezelt törvénykezés, melynek engedélye nélkül a végrehajtási hivatalnok erőhatalommal nem élhet soha.

Nem ritkán fordulhat elő ezenkívül rendezett jogi államban is oly eset, midőn a kormányzati közeg, a helyzet, körülmények, elutasíthatlan szükség, vagy az elhalasztásból származható veszély vélelme által, vagy ezek ürügye alatt arra ragadtatik, hogy a végrehajtóhatalom törvényes korlátait átlépve, rendelkezését a jogaira s a törvényre önvédelmileg hivatkozó egyén testület vagy municípium ellen végrehajtani s az ellenállást önerőjével leverni hajlandó. — A hatalom gyakorlásában a rendelkezhető erő öntudatának csábja igen nagy szokott lenni. A kormányzat erőszakoskodásra látzólag törvényes ürügyet is könnyen talál.

Mi lenne aztán az egyéni szabadságból, mi értéke volna a törvényekben megírt s biztosított jognak és mi lenne általában az önkormányzatból, ha nincs oly intézmény a társadalomban, melynél a törvény és jog védelmét az egyén és testület kellő időben és gyorsan megtalálhassa. ha nincs független bíróság, mely a kormányközégek részéről támasztott követelés vagy megtámadás ellen védelmet kereső egyén, vagy testület folyamodása folytán a vitás kérdést elintézza, s ha kell, tekintélyével és a közvéleményre támaszkodó erejével a kormányzatot jogtalan szándokában feltartóztatni képes legyen.

Könnyű belátni mily nagy fontossággal bír a szabadság és jogállapot biztosítására s kifejtésére nézve a független törvénykezés helyes elvekre, s szilárd alapokra fektetett szervezete.

Még az önkénykedő uralkodás kormányzata alatt is mindig bizonyos különállást, függetlenségi hajlamot, sőt bizonyos fokig ellenszegülést szokott kifejtteni a bírói intézmény, ha még a társadalom igen nagy mértékben demoralisálva nincs. Az önkény követeléseivel szemközt a törvények pajzsával fedezkedve, még egy ideig küzdelmet folytat s csak lassan adja meg magát akkor, midőn a bírói szék végre mindenütt oly egyénnel töltenek be, kikben az erkölcs s törvény iránti kötelességérzet elsüllyedt.

És épen azért mert a szabadság a törvények kizárólagos uralkodását föltételezi, ez pedig a független törvénykezési intézményben bírja legerősebb támaszát.

sőt ez által érvényesül: nagyon természetes, hogy minden korlátlan hatalomra törekvésnek, minden zsarnoki uralkodásnak egyik főgondja s fővállalata mindig a bíróságokat közvetlen függésbe hozni, s utasítások szerinti bíráskodásra kötelezve a hatalom eszközeivé idomítani.

Az uralomvágyra nézve semmisen fontosabb, mint a független törvénykezési jogot, a hatalomnak e nagy korlátját, a törvények uralkodásának e nagy biztosítékát megdönteni. És ebben semmi különbséget sem találunk: akár a népszavazat vállán fölemelkedő caesarismus ragadja magához a korlátlan hatalmat, akár az Isten kegyelméből abszolutismus nyomja el a szabadságot, akár végre azon eset álljoü elő, mi nagy forradalmak és társadalmi rázkódások viharai között szükségkép szokott súlyos körülmények közt megtörténni, hogy a nép a nagy haladási érdekek biztosítása végett, pillanatokra saját kezeibe vesszi a mindenható gondviselés szerepét.

A bírói s törvénykezési jog függetlenségének minden csorbítása minden esetben egyjelentésü a szabad jogélet önálló fejlődésének negatiójával. A história bizonyyságot tesz a felöl, hogy minden hatalom és minden politikai elem, mely a törvénykezési s bírói függetlenség ellen irányzott csapásokat, a valódi szabadság megdöntésére törekedett. És minden oly tan, mely a törvénykezés függetlenségét bármily oldalon támadja meg, ezzel a szabadság bukását, s az önkény uralmát segíti elő.

És midőn ez kétségbevonhatlanul ckép van, szükségén, hogy amely nép szabadságának, jólétének, anyagi s szellemi fejlődésének biztosítására törekszik, a törvénykezési jognak minden hatalmi s kormányzati befolyástól való függetlenségét alaptörvényéé emelvén, őrévé tegye a törvények uralkodásának. És a társadalmi jogál lapéinak e sarkköve oly nagy fontossággal bir, hogy a közrend ellenségének tekinthető mind az, ki bármely célból, bármely ürügy alatt a bírói hatóság engedélye nélkül használ anyagi erőt a polgároknak akár személye, akár lakása, akár vagyona ellen. Ezen jogszabálynak feltétlennek kell lenni; és szükség, hogy érvénynyel bírjon gazdagra mint szegényre, tisztviselőre vagy magánpolgárra nézve egyiránt.

Félrendszabályok a törvénykezés átalakításában sem vezetnének célhoz. Itt is az egész igazságra kell törekednünk.

Korunk legnagyobb tévedései közé tartozik, hogy a törvénykezési jog kezelését a végrehajtó hatalom attribútumául tekintik. Ez azon monarchikus előítéletnek szolgálai viszfénye, mely az uralkodói teljhatalom elméletéből az igazságkiszolgáltatást a korona primitív jogai közé számította, s mai napig eltűri, hogy a bíróságok az uralkodó nevében adják ki rendeleteiket és Ítéleteiket. Épen oly képtelenség, mint midőn a szolgálai csöcselék, mely a közélet terét sokszor ellepi, az uralkodó kegyétől s engedményeitől akarná függővé tenni a nép jogait,

melyek forrása egyedül ennek saját erejében, akaratában s elhatározásában keresendő.

A mily kétségtelen, hogy a népnek mint társadalmi egésznek mindenhez joga van, amit az egyéni jogok kellő mértékbeni tiszteletben tartása mellett érvényesíteni akar és képes: épen oly igaz, hogy az igazság kiszolgáltatása, a törvénykezési jog gyakorlása a népnek tisztán házi ügye; s elidegeníthetlen joga van kizárólag gondoskodni ama közegekről, melyekre a törvények alkalmazását s magyarázatát a fölmerülő viszályok elintézése végett bízni akarja.

Habár egy nemzet monarchiában akar, vagy kénytelen élni, és ha elfogadja is az oly állapotot, melyben a törvények alkotása s eltörlése sokszor egy sereg önhaszonleső udvaroncznak szeszélyétől függ: de arra a logika épen semmi okot sem találhat, hogy a már alkotott törvények alkalmazása is ily hatalomtól tétessék függővé. A szabadsági törekvés legelső igényei közé tartozik, hogy egyéb garantiák sorában különösen a törvénykezésnek minden hatalmi befolyástól függetlensége s annak mint a nép legszentebb házi ügyének elismerése s érvényesítése biztosíttassék.

Legelső biztosíték e részben a bírói hivatalok népválasztás utjání betöltése.

Sokan ugyan előnyösebbnek és czélszerűbbnek állítják a kormányra bízni a bírák kinevezését. Hadd végezze ez, úgymondanak — eme nagyfontosságú tény, higgadt megfontolással s keresse föl a szakképzettséget.

Ez annyi, mint a népet örökös kiskorúságra kárhoztatni, s megalázó gyámság alá helyezni. Helytelen és logikátlan, köztársaságban épen úgy mint monarchiában. Ha egy köztársaságban a törvénykezési közegek a kormányzati s közigazgatási közegektől függenek, a kormányzatnak semmi ellenőrzése nincs s vele szemközt a jogot és szabadságot közvetlenül mi sem biztosítja. A sajtó s a népgyűlések e részben csak félig oldhatnák meg feladatukat . ha hiányzik a független törvénykezési jog szervezett ereje, mely hatalommal és tekintéllyel bírjon az összeütközések megoldásának szabályszerű lefolyást adni.

A monarchiái kormányzat mellett még szükségesebb a bírák kinevezését a közigazgatástól egészen függetleníteni, mert itt a kormány, ha mindjárt formailag felelős is a törvényhozással szemközt, az uralkodónak és az ezt környező elemeknek befolyásától magát eléggé óvni nem képes soha. A korona maga kiváltság, kiváltságok nélkül nem is képzelhető; és a hatalom kezei között. a korona kiváltságaiban az egyén megnyerésének s a érdekvásárlásnak mindig igen sok eszköze van összehalmozva.

Nem kell e tehát attól tartani, hogy a kormánya bírói kinevezés jogát is oly politikai cselekvények, vállalatok, sőt nép elleni merényletek megjutalmazására használja, melyek a népben méltó gyűlöletet és megvetést, vagy legalább bizalmatlanságot keltettek. Nem fog e aztán okvetlenül megrendülni a nép hite az ily bírónak erkölcsi függetlensége iránt. Avagy a bíró

fenn fogja e tarthatni függetlenségét? És ha lehetlen fentartania, vajjon mi marad még a monarchiában, ami a törvények mindennapi felforgatása ellen biztosítékot képezzen.

Bármilyen legyen egy monarchiában a kormányzás szerkezete, legyen az administratio centralisálva, vagy legyen az autonóm törvényhatóságok jogkörébe utasítva, a főhatalom már a monarchiái elv természeténél fogva következetesen oda törekszik, hogy saját tekintélyét és befolyását, ha mindjárt a közjó feláldozásával is gyarapítsa. Nagy fontossággal bír tehát reá a bírák kinevezésének jogát magához ragadni, vagy megszerezni; s nem is mulasztja el az alkalmat, hogy a hol új bírósági közegek fölállítása csak az ő megegyezésével történhet, a beleegyezés díjjául a kinevezés jogát elvigye.

Már most vegyük fontolóra, hogy a bírák kinevezését általában a kormányra bízni, mindig és mindenütt oda vezet, miszerint kinevezéseknél nem a képesség, nem a becsületesség, nem a hazafiság, hanem a nepotismus tekintetei határoznak. A hivatalok lépcsőin való előmenetel vágya a leghitványabb módon veti magát pártfogók és összeköttetések hajhászatára. Lehet-e czél-szerű aztán a kormány kezébe a jutalmazásnak és elcsábításnak e nagy eszközét is őszpontosítani, hogy ez által az országban a bírákat is egészen függökké tehesse magától?

Rendkívüli, vagy nehéz viszonyok között, midőn

épen legnagyobb szükség volna a független törvénykezésre, a kormánytól függő, az által nevezett bírák öszege, vagy legalább nagyobb része oly erős phalanxot szokott képezni, mely végre egészen elkülönözött burocratikus kasztzá idomítva kész dacolni a joggal, a közvéleménnyel, s egyikévé válhat azon tényezőknek, melyek azáltal, mert orvosolhatlanná válnak a jogsérelmek, forradalmi kényszerűségekre vezetnek, és a mindig nagy áldozatokkal járó rázkódások jogosultságát megalapítják.

Hazánkban a kormány mindig túlságos befolyást gyakorolt a törvénykezésre, nemcsak minden felsőbb törvényszék, de nagyrészen az alsóbb bíróságok tagjainak is kinevezését gyakorolván. Így a kerületi táblák, bányabíróságok váltótörvényszékek tagjainak kinevezése a kormánynak engedtetett át, míg a városi törvényszékek tagjainak kinevezésére biztosai által döntő befolyást gyakorolt.

Ez onnét van, mert a magyar nemesség, mely a sajátképeni nemzetet képezte, semmiben sem különbözik más országok kiváltságos osztályaitól. A nemes nemzet nálunk sem törekedett soha arra, mit az újabb kor fogalma szerint szabadságnak nevezünk; küzdelmeinek célja mindig csak az volt, osztolni a monarchiái elvel a hatalom gyakorlása fölött. Azért megelégedett, hogy saját elsőbírósága, a megyei törvényszék s alispániszolgabírói bíróság, annyira mennyire független legyen a kormánytól. A többivel oly keveset gondolt, hogy még

a legutóbbi időben felállított váltótörvényszékek betöltését is a kormánynak engedte át.

Miután azonban a jogegyenlőség elvének elismerése a népet magát tette saját sorsának urává: a nép a valódi szabadság megalapítására fog törekedni, s el nem tűrheti, hogy jogait csak felében harmadában gyakorolja, ennek főbb részét a kormány bitorolván. A nép tudni fogja, tudnia kell, hogy a törvénykezés az ő belső házi ügye, s meg nem engedheti, hogy az országban legyen egy bíró, mely a kormányzattól nyerje kinevezését.

A községi, városi, s megyei első bíróságok leghelyesebben s legigazságosabban úgy töltenek be, hogy választásoknál a nép általános szavazatot gyakoroljon és senki se legyen kizárva abból, hogy befolyhasson annak meghatározásába, kire bizassék a jogállapot a törvények uralkodása föllötti őrködés. Ami pedig a felső bíróságok betöltését illeti, ehhez senkinek másnak nem lehet joga, mint magának a népképviselőnek.

Nincs ugyan eset arra, hogy a monarchiái hatalom valaha lemondott volna, s kilátás is kevés van, hogy önként mondjon le oly fontos kiváltságról, milyen a bírák kinevezése. De ez nem változtat a dolgon.

Ez nem ok arra, hogy a nép folyvást nélkülözze a szabadság egyik legfőbb biztosítékát, a kormánytól teljesen független törvénykezést. Ez nem ok arra, hogy a kormányt örökre meghagyja e veszélyes kiváltságnak gyakorlásában. Ellenkezőleg a kormány makacs-

sága ösztönül szolgáland, hogy a nép mindig hangosabban követelje vissza jogát. Remélhető e, hogy ez könnyen sikerülni fog, az mellékes. Egy nép mindig maga dönti el, erkölcsi s műveltségi igényeihez képest azt, vajjon reá nézve a szabadság megalapítása oly nagy érték e, melyhez, ha kell küzdelmek útján is érdemes eljutni.

Tekintve inár most a törvénykezés nehéz, de nagy horderejű feladatát és tekintve különösen azon közvetítő állást, melyet a társadalomban nemcsak egyesek között, de a közigazgatással szemben is el kell foglalnia: természetesenek találandja mindenki, hogy a törvénykezési függetlenség lényegére nézve nem elég, hogy a bírák a nép által választassanak; szükséges, hogy a bírói hatóságok, a törvénykezés közegei az államhatalom kormányzati közegeitől egészen különválasztva legyenek.

A jog és törvénykezés nem lehet független és így a polgár az államban nem lehet szabad, hol a törvényszékek s bíróságok tagjai, az igazságszolgáltatáson túl közigazgatási állást is foglalnak el, hol bármely kérdési vagy ügyet, mely az igazságszolgáltatás jogkörébetartozik, bármily csekély legyen is különben, más valaki, vagy más valamely közeg intéz el a bíróságon kívül. Egy közigazgatási közeg bíraskodása, mindenkor kormányzati visszaélés; a rendőri közeg bíraskodása erőszak; a pénzügyi közeg bíraskodása pedig oly cselekvénynek bir minden ismertető jelével, mely a kormány erkölcsi tekintélyének elsüllyedésére vezet.

A bírói függetlenség érvényesítésében egész azon pontig kell törekedni, hogy a bíróságra nyomást és a törvénykezés menetére befolyást illetéktelenül senki se gyakoroljon. Ép oly kárliozatos volna ez egy alkotmányos, mint egy abszolút kormány részéről.

És a jogállapotnak menthetlen ellensége az, ki a bírót előveszi akár azért hogy megvesztegesse, akár azért, hogy megkérdezze: vajon mikép ítélné valamely kérdésben, vagy esetre nézve, ha az eléje vitetnék. Épen oly veszélyes, ha valamely bíróság a hatalom kedvéért, oly rendeleteket vagy utasításokat segít érvényesíteni, melyeket kötelező erővel csak a törvényhozás rendes utón ruházhatna fel. De a bíró akkor is vét hivatása ellen, ha akár a főhatalomnak, akár egy politikai pártnak, testületnek, vagy hivatalnak megsúgja vagy kijelenti véleményét, mielőtt a kérdéses eset eléje vitetett s szabó lyszeriileg tárgyalatott volna.

Mind ezen veszély mulhatlanul bekövetkezik, sőt rendkívüli körülmények között épen a jog és szabadság rovására rendkívüli mérveket vesz föl ott, hol a bírói hatalom a kormányzat minden egyéb ágától szigorúan elválasztva nincs. És erre nézve nem tesz különbséget az, hogy az ország tán felelős parlamenti kormányzattal, helyhatósági önkormányzattal s általában alkotmányossággal bír. Ez a dolog természetében fekszik; mert a kormányzati közegeknek a felsőbb fokozatokon az országgyűlési többség, az önkormányzati helyhatóságokban pedig az itteni többség irányához képest időnkint vál-

tozniok kell, amennyiben a kormányzati közegek folytonos és közvetlen függésben tartoznak lenni a többségben nyilvánuló közakarattól.

A kormányzati tisztviselő tehát szolgálja lévén a többségnek, hogy állását megtarthassa, a legtöbb esetben vissza fogna élni a többség tagjai iránti kedvezésből azzal, ha kezébe bírói hatalom is adatnék.

A mondottaknál fogva semmi se fontosabb semmi se szükségesebb az államban, mint a törvénykezés függetlenségét megalapítani. A mi pedig a független törvénykezésben magoknak a bírácnak függetlenségét illeti, ez nem oly növény, mely magától ápolás nélkül teuyész, nem oly dolog, melyet egy törvénynyel vagy rendelettel elő lehetne teremteni. Nem elég kimondani, hogy a bíró függetlenül Ítéljen. E függetlenségnek a közerkölcsök nemességében kell gyökereznie. mert az erkölcstelen korban a gonoszság mindent még a legjobbat és legszentebbet is kizsákmányolja saját érdekében. És a közerkölcsök ereje mellett vannak a függetlenségnek különös föltételei is.

Az emberi lélek tevékenysége egy örökké tartó küzdelem. E sok tekintetben kifürkészhetél! erő folytonosan hullámzik a jó és rász, a nemes és nemtelen között. Az értelem és a nemesebb ösztönök ellen az állati indulatok folytonos csatát vívnak, s az embert hatalmukba keríteni igyekeznek. Szükség van tehát valamire, ami a bírót, nemes és fontos hivatásának betölté-

sénél védje s oltalmazza a gonosz szenvedélyek rabjává válható ember ellen.

Amit a tapasztalás és a logika e részben legüdvösebbnek talál, az a biztosított vélemény- és szólás-szabadsággal egybekapcsolt tökéletes nyilvánosság.

Vannak azonban a társadalmi viszonyoknál fogva oly helyzetek, melyeknek káros hatása alól a vas jellemek ugyan majd mindig, a közönséges lelkületek azonban csak a lelkesedés nagy pillanataiban, s így is csak igen ritkán képesek kiszabadulni. Az önfentartás teljesen jogosult ösztöne, az egyéni jólét emelésére s biztosítására törekvő természetes hajlam, a családi kötelességek kellő betöltésének vágya s ehhez hasonló motívumok, melyeket az értelem se kárhóztathat, oly körülményeket eredményezhetnek, melyek, ha nem lehetlenné, de mégis bizonytalanná teszik azon bíró erkölcsi függetlenségét, ki állásában biztosítva nincs. A bírói hivatalnak állandónak kell lennie. Nem függhet az sem az uralkodó vagy kormányzó hatalom, sem valamely választó közönség változó jó indulatától.

Nyilvánosság az eljárásban, s elmozdíthatatlanság a már egyszer elnyert bírói állomáson, két legfőbb föltétele tehát a bírói függetlenségnek.

A nyilvánosságot nálunk a közérzület igen fontosnak ismeri el a szabadságra nézve. Azonban megszoktuk azt tulajdonkép csak a politikai jogok biztositékaül tekinteni. Azért még a kevésbé szabadelvűek is magasztalni szeretik a nyilvánosságot. Minden irányban

követ kezeteken érvényesíteni azt, csak keveseknek jut eszökbe. Pedig ez a feladat.

Úgy vagyunk a nyilvánossággal, mint a törvények uralkodásának és a szabadságnak sok egyéb biztosítékával, mindaddig míg a jogainak és míveltségi hivatásának világos érzetere fölébredt nép meg nem szokja a szabadságot, nem ünnepi köntösül, hanem az élet mindennapi kenyeréül tekinteni. Nem elég az önfeláldozásig lelkesülni oly jogok és intézmények kiküzdéseért, vagy biztosításáért, melyek gyakorlása s élvezete nagy robajjal jár: a folytonos kietartás egyenlő erélyével szükséges kifejteni a szabadság azon biztosítékait is, melyek különben mindennap ezernyi megtámadás lassú rombolásának kitétetvék. A küzdelemnek e folytonosságát igényli különösen a nyilvánosság kifejtése.

A közélet minden vonatkozásaiban, a köztanácskozásokban úgy mint a közigazgatásban, kivált a törvénykezésben a nyilvánosság korlátozása, sőt már maga a közvélemény részéről elhanyagoltatás, mindig és mindenütt a hivatalnokok elzárkózására s a hatalom önkénykedésére vezet.

A zárkózó hatalom centralisálni igyekszik magát, és kifejti az életölő formák azon bureaucratikus rendszerét, mely minden szabadságnak kérlelhetlen ellensége. Az igazgatás és törvénykezés zárkózottságával karöltve jár a sok írás mániája is, ami lerontja a szabadságnak és joguralkodásnak egyik sarkkövét, a bírói s törvénykezési eljárásokbani szóbeliséget. És valamint a köz-

vélemény őrszemei elől való zárkózás a kormányzat s hatalom centralisátioját mozdítja elő: úgy viszont ez a törvénykezés és igazgatás minden legkisebb részletére kiterjesztett irkafirkák végtelenségében keresi s találja meg egyik főtámaszát. Ha aztán ez irány a közerköl-
esökbe is átszivárog: igen könnyűvé s természetessé válik az átmenetei a mindent vezető s minden fölött
örkődő rendőri kormányzat mindent elnyomd s föle-
mésztő rendszerébe.

Ezen végzetszerű sülyedés kérlelhetlen lélektani motívumban bírja magyarázatát; mert, ha a törvényke-
zés, tevékenységének minden fokozatán nem áll folyto-
nosan a bíráló közvélemény ellenőrsége alatt, a nép
végre okvetlenül oda jut, hogy bíráiban és hivatalno-
kaiban bálványt lát, mely előtt föltétlenül leborulni tar-
tozik; a bíró és hivatalnok pedig, ha mindjárt népvá-
lasztás útján nyerte is állomását, magát nem a törvény
szolgájának, hanem a közönség urának szereti tekinteni.

Valódilag szabad institutiok mellett a tisztviselő
átalában, s a bíró is, kinek egyébiránt a törvények alkalmazásában függetlennek kell lennie, végtére is csak a
törvények végrehajtásának eszköze. Hazánkban az al-
kotmányos fogalmak, aristokratikus intézményeink min-
dent megmérgező befolyása alatt fejlődtek ki; azért
nálunk még a hivatalnok — úr. Szabad országban ki-
zárólag a törvény uralkodik. Nálunk még erős az a
vélemény, hogy a hivatalnok parancsol. — Szabad or-
szágban a törvények tekintélyére féltékenyek; ezt igye-

keznek mindenkép kifejteni. Nálunk, a hivatalnoki tekintély fentartására törekusznak. És ebből végre az következik, hogy sem a hivatalnoknak, sem a törvénynek nincs erkölcsi tekintélye.

Így van ez mindenütt, hol nem a törvény uralkodik, hanem a hivatalnok. És a tisztviselő burokratikus elzárkózása mindig szertelen tekintélyi praetensióra vezet, ami aztán odáig megy, hogy a hivatalnok és bíró iránt csalhattansági bizalmat követelnek. Föltétien bizalmat annyira, hogy a nézeteknek önzés által kizsákmányolt ezen ferdesége és kiskorúsága mellett a közvélemény orgánumai sem emelkedhetnek azon fontos hivatal betöltésére, hogy a közigazgatási tisztviselő, s bírei hivatalnok minden lépése fölött egyaránt folytonosan örködvén, minden legkisebb félrelépés ellen szigorral fölszóllaljanak.

Hol a szabadság biztosítékai fölött a közvélemény kellőleg örködik, ott különösen a nyilvánosság jogait kell, hogy kérlelhetlenül gyakorolja a hivatalnoki eljárásokkal szemközt; mert a nyilvánosság oly biztosítéka a szabadságnak, mely az államtagok elidegeníthetlen alapjogai közé tartozik, semmi megszorítást vagy korlátozást nem tűr, és sérthetlennel kell lennie. S ha ez általában áll a közügyek kezelésére nézve, még nagyobb mértékben áll a törvénykezésnek minden eljárási körben szükséges nyilvánosságára nézve.

Soha sem szabad szem elől téveszteniünk, hogy ez a törvények uralkodásának egyik legfontosabb biztosítéka

mennyiben a bírói függetlenségnek nélkülözhetlen föltétele.

Gyakorlati szempontból véve, semmi nehézséggel nem jár felismerni a nyilvánosságon elkövetett sérelmeket, melyek törvénykezési rendszerünkbe befészkeltek magokat. Hol kizárólag a sommás szóbeli ügyek tárgyalására szorítottatik a félig meddig megengedett nyilvánosság, ott ez gunnyá vált. A megyei adóbíróságok, szolgabírák igen gyakran saját házaikban vagy éppen pusztáikon, községekben pedig a jegyzők magán lakásain végzik bíráskodási s ezzel rokon eljárásaikat. Ez annyi, mint elzárkózni, megszökni a közönség ellenőrködése elől; mert ki lenne az, ki a végett, hogy az eljárást figyelemmel kísérhesse, kitegye magát azon észrevételnek, miszerint egy magán-lakba betolakodott.

Ha akkor midőn egy bíróság nagyobb fontosságú írásos pereket, árva-ügyeket és a tulajdon jogra, s hitelkönyvekre vonatkozó kérdéseket tárgyal, a terem ajtaja zárva van, ez már magában visszaélés a bírói állással s csak a törvénykezés elaljasodására vezethet. Ha egy bíróság zárt ajtók mögé vonul, s titkon határoz, midőn vizsgálati ügyekben a letartóztatás, vagy kezeségen kibocsátás kérdése terjesztetik eléje eldöntés végett, midőn a tiszti ügyész kívánata folytán, az egyéni szabadságra nézve oly nagy horderejű vádlási engedély-megadásáról van szó, vagy éppen midőn a vádügy maga érdemleg tárgyaltatik — ez könnyen orgyilkossággá fajulhat a jog, szabadság és becsület ellen.

Hol az ítélelhozásra hivatott bírák szavazata a társas bíróságoknál úgynevezett hivatali titok, hol a főlebbezési s főtörvénysszékek kivétel nélkül mindent nem nyílt ajtóknál tárgyalnak, ott nem lehet szabadság, ott rabszolgaság van, ott önkény, erőszak és csalás könnyen túlsúlyra juthat, és a törvénykezés egy nagy vásárrá fajulhat, melyen a bírói szavazata legarczátlanabb módon adásvevés tárgyát képezi.

Nagyon rossz jel, ha magok a bírói tisztviselők kerülnek a nyilvánosságot. Bizonyítéka ez annak, hogy nem hivatásuk betöltésére, s a közbizalomnak ez utoni kiérdemlésére, hanem egyéni előnyök szerzésére s állásuk kizsákmányolására törekeshnek; mert a nyilvánosságban fekszik legnagyobb emeltyűje s ótalma a bíró iránti bizalomnak.

Hány jellemes bírói egyén keserítették a legundokabb gyanúsításokkal? S nem sülyed-e el okvetlenül a bíróság iránti bizalom a koholt rágalma titkon öllő hatása alatt, oly országban hol gonosz nyelvek fondorlatainak széles mezeje van ép azért, mert a bírói tisztviselő zárt ajtók mögött működén, nincs a nyilvánosság ítélőszéke s ezáltal védelme alá helyezve. S ha meggondoljuk, hogy a romlott elemek a sötétségben mily ügyesen tudnak sorakozni, s mily ügyesen tudják a színfalak mögül félrevezetni, s megcsalni a közvéleményt: észre kell vennünk, hogy a nyilvánosság hiánya mellett mindig a gonoszok vívnek ki előnyöket a jók fölött.

A tisztviselőre s kivált a bíróra nézve, ki erkölcsi súlyának és képességének öntudatával bír, nem lehet tehát sem fontosabb, sem megnyugtatóbb, mint ha a közönségnek naponkint s folytonosan alkalma van meggyőződni, miszerint becsülettel betölti helyét, ős nem méltatlan polgártársainak azon bizalmára, mely őt a törvények uralkodásának őrévé tette. Ez egyetlen út és mód arra nézve is, hogy a bíró, ki pártusák között lön székébe helyezve, kinek képessége ennél fogva a küzdelmek hevében talán kétségbevonatott, vagy jelleme gyanúsított, tényleg bebizonyíthassa, s elleneit a kisebbséget meggyőzhesse, miszerint ennek is oka van megnyugodni a választás eredményében.

Igaz, hogy a minden irányban kifejtett és megszilárdított nyilvánosság a közvélemény nagy zajongásával van gyakran egybekapcsolva. A közönség, mely megszokja a bírák eljárását, és tevékenységét legnagyobb figyelemmel kísérni, nem hallgathatja el véleményét lépéseik fölött. A közvélemény orgánumai kinőnek a pusztá registrálásból. Szigorú bírálat alá veszik a bírák intézkedéseit, Ítéleteit és ezek indokainak törvényszerűségét. És jaj azon bírónak, ki a közvélemény által megméretvén, könnyűnek találtatott. S mindez alig történhet éles viták nélkül.

A bíró a maga hivatali működésének megbírálásában, ha ez rosszul üt ki reá nézve, egyszersmind a bíróban lévő embernek elítéltetését érzi. Az emberi érzékenységnek bármely oldala érintessék kellemetlenül, azon-

nal fölébred az önvédelemnek sőt visszatolásnak ösztöne. A közvélemény orgánumainak, a népgyűlekezeteknek, egyleteknek, sajtónak nyilatkozata nem egyszer visszahatást is szül. Egy párt védelme alá veheti a megtámadott bírót; és az elkerülhetlen küzdelem sok keserűségnek szülője lesz. Mindez kétségtelenül előjöhethet.

De meg kell gondolnunk, hogy a szabadság nem oly növény, melyet a zárt üvegház elkényeztetett levegőjében lehetne nagyra növelni. A jognak és az igaznak győzelmét csak küzdelmek által lehet kivívni s érvényesíteni. És a szabadság annál nagyobb, a szabadság minden biztosítéka annál szilárdabb, annál tartósabb leendő, mentői több vésznek és viharoknak fürgetegét állotta ki.

Most tovább megyek. Oly országban, hol a törvények uralkodása a független törvénykezés ótalma alatt áll, hol a bírói elem oly igen mélyenható hivatással bír: a bíróra nézve tagadhatlanul sokszor nehéz helyzetek fordulnak elő. A bíró nemcsak egyesek között ítél, kik közül egyik vagyonánál, népszerűségénél s társadalmi állásánál fogva befolyásosabb lehet a másiknál. Hanem a törvény horderejét ő határozza meg, a törvény értelmét és alkalmazásának kérdését minden fölmerülő esetben ő dönti el akkor is, ha a kormány áll szemközt akár egyesekkel, akár az önkormányzat jogkörét kormányi túlterjeszkedések ellen védő municípiumokkal, vagy ha az egyesek a helyhatósággal jönnek összeütközésbe.

Sokan állítják, hogy a bírói függetlenségnek veszélye rejlik már abban, ha a bíró a nép által választá-

tik; mert szerintük ez esetben a pártoskodás győz, és a győzelmes többség által bírói székre helyezett tisztviselő könnyen jut oda, hogy főleg pártbelijeinek érdekeit tartja szem előtt. Ellenének zsarnokává s megrontójává válik, mennyiben a törvény értelmének elcsavarásával ezek kijátszására nyújt segédkezet.

Alkotmányos életünkben, mi tagadás, bizony ez mindennapivá vált. De vajon ennek a választási jog volt-e oka, s nem inkább azon körülmény, miszerint a bíró rövid időszakra választatván, hogy állását a következő választás alkalmával ismét elnyerhesse, szorosán a győzelmes párthoz csatlakozott, s ennek tagjait a jog és igazság rovására is szolgálta, szóval a bíró egészen pártemberré lön.

Vajon észszerű-e ezen bajt, melyet a nyilvánosság teljesen elhárítani alig képes, akép akarni orvosolni, hogy biráink kinevezése a kormányra bízassék? Nem volna ez annyi, mint menekülni akarva bizonyos veszélytől, még nagyobb s bizonyosabb veszélybe rohanni? Nem csalódás, nem nagy tévedés-e a szabadság-biztosítékok valamely hiányán azzal akarni segíteni, hogy maga a biztosíték megsemmisíttessék? Segíteni csak az által lehet, ha kifejtjük, megszilárdítjuk, s szükség esetén szaporítani igyekszünk a biztosítékokat.

Bizonyos, hogy a választott bíró szintén juthat a nyilvánosság mellett is szírt és örvény közzé. Mert valamint a kormányilag kinevezett bírótól sokszor azt követeli jobb tudomása s lelkiismerete, hogy a kormány-

nyal szemközt álló helyhatóság vagy egyén javára döntse el a kérdést: úgy a választott bírónak is gyakran kell oly ügyben Ítélni, hol a helyhatóság, a választók összege oly egyénnel jött összeütközésbe, kinek a törvény szerint igazat kell adnia. Erős és határozott közvélemény mellett a nyilvánosság ily esetben megóvhatja ugyan a jogot s igazságot, de e mellett maga a író áldozatul eshetik.

Legyen a bíró egy felelős kormány által kinevezve, vagy a nép által választva, azon hatalomban, kormányban, pártban, vagy azon befolyásos egyének erkölcsi diktatúrájában, mely őt bírói székbe ülteté, különböző viszonyok között sokszor ébred azon vágy, hogy a bírót jogosulatlan akarátának, szenvedélyeinek vagy politikai ózdiójainak engedelmes eszközévé tegye. Az újra választástól vagy a kormány szeszélyétől függő bíró ilyenkor ni ittevő legyen?

Ha azoktól, kiktől állása függ, a reá küldött utasításokat vagy titkos insinuatiókat a törvényen alapuló jobb meggyőződésével szemben elfogadja, úgy lelkiismeretűt áldozza föl. És midőn még egy felvilágosult közvélemény is összevág az ő meggyőződésével, akkor önbecsézete s erkölcsi súlya a közlelk ismeretnek és saját lelkiismeretének szirtein okvetlenül megsemmisüled.

Ha ellenben az utasításokat és kísértéseket vissza utasítja, akkor állását, jövőjét, övéinek sorsát, tanulmány s a társadalmi legfontosabb érdekek szolgálatában

fáradalmak között kiküzdött jólétét kockáztatja. Szilárd jellemek kiállhatják az ily megpróbáltatásokat; de az emberek, s így a bírák nagyobb része legjobb akarrattal is alig képes tovább jutni a tökéletesedésben, mint hogy becsületességének és tiszta jó szándékának öntudatával bírván, az ily örvényeket, legfőlegb a menynyire lehet kikerülni igyekeznek. Önfeláldozás az igazságért és jogért, önfeláldozás egy eszméért, a közlelkesülés nagy pillanataiban átalánossá válhat, de rendszer viszonyok között nem mindennapi dolog.

Mi a teendő tehát? Miben áll a csomónak megoldása? Függetlenítni kell a bírót, amennyire emberileg lehetséges, állásának biztosítása által. A bírónak elmozdíthatlannak kell lenni, hogy hivatásának megfelelhessen. Szükséges hogy a felső, mint alsó bíróságok tagjai hivatalaikban maradjanak mindaddig, inig magukat, jól viselik, s mig feladatukat betöltik. Sőt biztosítva kell lenniük az iránt is, hogy hivataluk egész tartama alatt fizetésük, melyre választattak, lejjebb ne szállíthatassák, s más, habár látszólag előnyösebb, vagy magasabb bírói állás elfogadására kényszeríthetők ne legyenek.

Ki a bírákat a törvény uralkodásának őreivé s közvetítőivé kívánja tenni, annak okvetlen oda kell törekednie, hogy a törvény útján kívüli elmozdíthatlanság minden bírói hivatalra nézve sérthetetlen szabályul szolgáljon; mert csak a nyilvánossággal párosult elmozdíthatlanság adja meg a bírónak azon függetlenséget, mely a tapasztalat tanúsága, s az emberi ész számítása szerint elér-

hető arra nézve, hogy a bírói elem egy független törvénykezési jognak közege, egyszersmind a törvények uralkodásának őre s garantiája legyen, mind — le, mind — fölfelé.

Természetes azonban, hogy midőn a szabadság nagy érdekei ily magas és roppant hatású állást jelölnek ki a bírói elem számára: gondoskodva kell lonni azon lehető esetekről is, midőn egy bírói tisztviselőt a közjó s szabadság hátránya nélkül állásán hagyni nem lehet.

Ha a bíró valamely gonosz cselekvényt követ el, vagy hivatalával bűnösen visszaél, ily esetben bármely vádló kívánatára mindig a vádlott bírói egyén illetékes bíróságának lehet csak hivatása közbelépni, s a fenyejtő eljárást érvényesíteni. S ha az esküdtszéki intézmény átalán fogva nélkülözhetlen az egyéni jogok biztosítására, ha különösen a sajtó-ügyekben, s a politikai vádaknál — mennyiben ezek egy szabad országban a legszűkebb térre szorítva, mégis megengedhetők volnának.

— Nékülözhetlen biztosítéka a szabadságnak; nem kevésbé nélkülözhetlen az esküdtszéki intézmény alkalmazása ott, hol a bírói tisztviselő által elkövetett bűntények, vagy visszaélések megfenyítéséről van szó.

Az ily tényeket mindenkor kész az egész hivatalnoki vagy bírói kar takargatni, fedezni, s elsimítani, akár azért, hogy egy hivatalnoktárs üldözőbe vétele további fölfedezésekre ne vezessen, akár azon különben inkább ürügy, mint aggodalom miatt, hogy egy bírói tisztviselő elítélése által maga a bírói tekintély s az

egész osztály reputációja szenved; holott a bírói elem iránti bizalomnak semmi sincs oly nagy hátrányára, mint az, ha egy bírói visszaélés, vagy bűn büntetlen marad. A fenyítő bírói elítéltetés okvetlen magával hozza a bírói állomás elvesztését.

Így aztán az esküdszéki eljárás, nyilvánosság, teljes szószabadság mellett nem igen fog megtörténni, hogy egy botrány büntetlenül, s a bűnös bíró állomásán megmaradhasson.

De ez nem elég. Nagyon sokszor megtörténik, hogy egy bírói tisztviselő, hivatalát aképp kezeli, miszerint elene egyenesen visszaélés miatti vádat emelni lehetlen ugyan, hanem ítéleteiben, intézkedéseiben s egész eljárásában elnézhetlen jeleit adja részrehajlásának, a törvények merész elferdítésének, vagy tudatlanságának. Van rá eset, hogy egy bíró hanyagul jár el, iszákossá válik, idejét kártya-asztalnál tölti, vagyonat és fizetési képességét haladó adósságokat csinál, kötelezettségeket vállal, vagy társadalmi kötelességeit elhanyagolja azon gondolattal, hogy állásában s ezáltal gyakorolt befolyásában a kötelességek betöltésére való szoríttatás ellen menedéket találанд.

Egyéb ily esetek is fordulhatnak elő, melyek miatt a bírói tisztviselő ellen fenyítő eljárás útján vádat emelni nem lehet; de más részről szomorú állapot volna, ha nem lenne szabályszerű ut és mód arra, hogy az érdeklett egyén állomásáról elmozdítottassék. És bármily szigorúan legyen felelős egy kormány a képviselő testü-

lettel szemközt, soha sem tanácsos az ily esetben az elmozdítás jogával őt ruházni föl.

Egy kormány e jogot sokszor a leghitványabb ürügyek alatt a neki nem tetsző független jellemű bírói tisztviselők eltávolítására fordítná és viszont mindenütt, hol a vádlott egyénben alkalmas eszközt találna, okvetlenül kizsákmányolná ennek megtartására. Ha pedig egy erős közvélemény hangos nyilatkozatának kényszerítő ereje lépne közbe, hogy az ily bíró a kormány általi pártfogoltatás daczára visszalépésre indíttassék, ez legtöbb esetben a kormányt még makacsabbá tenné; de ha engedékenységre bírná is, ez esetben kegyenczének más utón, talán kitüntetésekkel magas állásba helyezéssel nyújtana kárpótlást, mi épen azért, mert újabb bánalmazása lenne a jognak és közérzületnek, a közvéleménnyel való ujjhúzásra vezetne, s a társadalmi rendben mindenkor veszélyes dissonantiát idézne elő.

A kérdés megoldhatóvá csak úgy válik, ha a képviselő testület minden ülészak elején a következő ülészakig terjedő időre az elmozdítási panaszok elintézése végett, bizonyos számú tagokból álló esküdszékot alakít, mi, mint a bírói felelősség miképeni érvényesítésének kérdésénél is meggyőződhetünk, okvetlenül szükséges.

Joga legyen bárkinek, bármely bírói tisztviselő ellen az indokok egyszerű előterjesztésével elmozdítási kérvényt terjeszteni a képviselőház elé. Ez pedig kiküldöttei által szigorú vizsgálatot eszközölvén, ha az erről szóló jelentés folytán a panaszt indokoltnak látja, s a

bepanaszlottat elmozdítandónak véli, az ügyet ítélethozás végett az esküdtszékhez utasítja. Ha azután a panaszlottonak külön, s a panaszlónak is külön jogába álland az esküdtek egy egy harmadát recusálni, s ha e mellett az elmozdítás kimondására a szavazatoknak legalább két harmada kívántatik, ha az eljárás nyilvános és szóbeli leend, s a panaszos mint a panaszlott előterjesztései is szabályszerűleg megtörténnek: az esküdtszék határozata mind a panaszlott egyén önvédelmi jogaira nézve, mind a közérkölszi érdekek tekintetében eléggé biztos s eléggé megnyugtató leend.

Természetes, hogy az ily határozat csak odáig terjedhet, miszerint kimondja hogy az illető egyén az általa elfoglalt, vagy hasonló bírói hivatal viselésére alkalmatlan. Ezzel az elmozdítás kimondva s a bajon segítve van. Ez által könnyűvé is válik az alapos panasz sikerét elérni; mivel az eljárás minden oly panaszt, vagy vádat, mely bűnös cselekvényt vagy hivatali visszaélést érint, a rendes fenyítő eljárás körébe utasítván, az elmozdítási határozat az egyént nem bélyegzi meg, s azt sem zárja ki, hogy akár a helyhatóság, akár a kormány közigazgatási körében, választás, vagy kinevezés útján állomást nyerhessen.

Megjelöltem azon biztosítékokat, melyek a törvénykezési s bírói függetlenség föltételeit képezik. Föl kell ismernünk már most azon legfontosabb alapelveket is, melyek alkalmazásában a független törvénykezési jognak lényege áll.

A független törvénykezési jog, ha életerejét rothadt intézmények el nem szívják, hasonló egy élő nyelvhez, egy élő építészethez, egy élő nyelv irodalmához. önmagában kell bírnia életének, valamint teremő, elsajátító, alakító képességének forrásait. Egy erőteljes organismust kell képeznie, mely a társadalmi élet igényeivel lépést tartva a folyvást fejlődő törvénykezési gyakorlat jogosultságával bírjon. A joggyakorlat önállóságának nemcsak eltúrve, de világosan elismerve kell lennie.

A független törvénykezési jog legfőbb elemeit pedig a következő tételekben lehet összefoglalni; — egy bíró a törvényen és lelkiismeretén kívül, senkitől sem fogad el utasítást; — minden fölmerült jogkérdésnél egyedül a bíró van hivatva a törvényt önállóan értelmezni s alkalmazni; — a döntvények rendszerint kötelező erővel bírnak minden hasonló jövődöbeli esetenél.

Maga a római jog is ez alkatrészekből alakult, s ez alapokon fejlődött mindaddig, míg a római népnek élő joga volt. A római jog azon alakban, melynél fejlődése a bekövetkezett állami s társadalmi változások folytán a szabad fejlődést elfojtó caesarismus súlya alatt megakadt s megállapodott, tagadhatlanul bír némely előnyökkel.

Korunk szabadság-igényei által azonban rég túlszárnyaltatott. Határozványai a tulajdonra vonatkozólag világosak, nyelvének szabatossága, a fogalmak kifejtése csodálandó. A római jog a bölcsestégnek és ma-

gas fokra emelkedett rendező tudománynak, de egy-szersmind a szolgásgnak jogrendszere.

Egy hatalmas, nagy, gazdag, kereskedelmi állam jogrendszere az, mely Justinian korában összegyűjtve, magában foglalja a jogosság és méltányosság mindazon alapelveit, melyek a társadalom akkori viszonyai s tényezői mellett az emberek érintkezéseinek megfeleltek. Hanem e jogrendszerben az uralkodó államfő az „im iterator“ „legibus solutus“ lön. És főleg ez az oka, hogy Európában jelenleg is minden korlátlan uralkodás kedvez a római jog lehető legnagyobb terjedeleiben érvényesítésének.

A római jog értéke ugyanaz, mi a szintén kihalt classikus latin nyelv értéke. A tudományos műveltség átaJános hatásánál fogva az mint ez észrevehető befolyást gyakorolt századokon át, és gyakorol még most is minden polgárosult nép irodalmára s jogrendszerének fejlődésére. De bizonyos az is, hogy ami az egyén jogait, a polgár politikai s polgári szabadságát, a jog s törvénykezés függetlenségét, az önkormányzat alapelveit és a hatalohn helyébe a törvények uralkodásának léptetését illeti, ezen római jog, a kor s a sebesen közelgő jövő fogalmainak többé meg nem felel.

Az összes római jog nem ér föl reánk nézve a független törvénykezési jog elveivel, s önálló fejlődésének szabadságával, épen úgy mint egy éretten lehullott gyümölcsnél is sokkal becsebb azon élő fa, mely még folyvást terem. A törvénykezési jog alakító ereje a tár-

sadalmi viszonyokra, s az újabb kor jogi fogalmaira különösen feltűnő a tudományos kutatások föléledése folytán, mióta a közműveltség előhaladása minden irányban rendkívüli mérvet szerzett teszt hódításait. Már mielőtt függetlensége s ennek jogosultsága elismertetett s nyíltan kihirdetett volna, a joggyakorlat nagy és szerencsés változásokat hozott a társadalom jogéletébe, midőn a tudatlanság gonoszság kiváltságos előítéletek és megromlott elemek birtokában, vagy túlsúlyok alatt lévő törvényhozás nem akarta s elmulasztotta kellő időben módosítani, vagy eltörölni ama törvényeket, melyek az emberiséggel és a haladás igényeivel kiáltó ellentétbe jöttek.

Így a kínpad és némely borzasztó büntetések alkalmazását a fennálló törvények daczára legtöbb helyen maga, a törvénykezés, a joggyakorlat szüntette meg. mielőtt azokat a törvényhozás rendes úton eltörölte volna. Így szűntek meg csupán törvénykezési úton sok helyütt ama vérlázító boszorkányperek is, melyek az emberi organismusban működő erőnek nem értett, az értelmi öntudat körén kívül eső természeti tüneményei miatt, az emberi értelem gyalázatára oly hosszú időközön át vitte máglyára áldozatait. És egy összehasonlító tekintet csak hazánkban is, a még el nem törölt törvényekre, s az ezek ellenében fennálló gyakorlatra, — feltűnővé teendi, hogy ama törvényeket magának a törvénykezésnek alkotó ereje szelidítte, sőt számos esetben végkép hatályon kívül helyezte.

De hogy a törvénykezési jog ily átalakító hatást gyakorolt a jogfogalmakra s közerkölcsökre, — hogy a tulajdonra s a forgalom és ipar jogosultságának kérdéseire nézve több irányban jótékony változásokat idézett elő a jogéletben, — hogy általában oly fontos szolgáltatásokat tőn a civilisatio s a haladás érdekeinek, mindez csak annál fogva volt lehető. hogy, ha az uralkodó hatalom saját igényeinek támogatásában föltétlen engedelmességet követelt is a bírói közegektől, de az őt közvetlenül nem érintő magánjogi s fenyejtő ügyekben tért engedett a jog fejlődésének, s ezt szőrszálhasogató merev utasítások özönébe nem fojtotta.

A szabadság érdeke kívánja. hogy a törvénykezés függetlensége jogosultsággal bírónak, a társadalmi élet és kormányzat minden viszonyával szemközt elismeressék. És ennek legelső s legfőbb corollárium, hogy a bírót egyedül a törvény s lelkiismerete kötelezze, s e két vezőrcsillagon kívül utasításokat el ne fogadjon senkitől. Reá nézve a politikai czélszerűségből merített indoknyomatékkai soha sem bírhat, és valamely utasítás elfogadásának motívumául sem szolgálhat soha.

Ezen jogelvnél és ennek épen oly szigorú, mint következetes alkalmazásánál sem fontosabb, sem szentebb nincs a szabadságra nézve. Mert legyünk bizonyosak, hogy amely bíróság és amely törvénykezési szervezet a törvényhozó hatalom által szabályszerűleg alkotott törvényen, az önkormányzati helyhatóság által a törvény korlátai közt megállapított helyhatósági szabá-

lyon és lelkiismeretén kívül utasításokat, ideiglenes törvénykezési szabályokat fogad el ma Pétertől, az holnap kész lesz más ellenkező utasításokat elfogadni Páltól. Amely bíróság meghajól a szabályok és rendeletek tekintélye előtt, az nem fog elég erkölcsi erővel bírni, hogy a kormányzat bármely közegétől jövő utasításnak ellentálljon. És az ily bíróság nem öre többé a jognak, nem biztosítéka a törvények uralkodásának.

A független törvénykezési jog másik fő alkotó része az, hogy fölmerült esetekkel s jogkérdésekkel szemközt kizárólag a bíró legyen hivatva, a törvényt meggyőződése szerint értelmezni, s legjobb tudomásához képest alkalmazni.

Előhaladott korunk műveltségi igényei mindenütt határozattan követelik a codificatiót, mi nem egyéb, mint a jogélet mezején gyűjtött, az ész és tudomány világánál megvizsgált tapasztalatoknak, valamint a törvényhozás és törvénykezés útján kifejlett jognak megbirálása s törvénykönyvbe gyűjtése. Maga Anglia a hagyományokhoz túlságig hajtott aristokratikus ragaszkodása mellett sem lesz képes sokáig a codificatio követelésének ellenállani. Ez által azonban a független törvénykezési jog nem veszthet saját benső erejéből és fejlődési képességéből; mert különösen azon minden irányú küzdelemnél és mozgalomnál fogva, melyet az újabb kor társadalmi s politikai eszméi az újabb és újabb fölfedezések segélyével idéznek elő, az élet igényei folyvást nagy változásoknak vetvék alája. Ha pedig a törvény

értelmezésének nagyfontosságú kérdéseiben mindig maga a törvényhozó hatalom, vagy a kormányzat akarna közbelépni, mintegy visszaható szabályok alkotásával, ez a jogbiztosság teljes felforgatására vezetne.

Mennyire veszélyes ez a szabadságra nézve könnyen észrevehető abból, hogy az absolut kormányzati irány minden időben, minden viszonyok között ide törekszik; avult uralkodási eszmékre támaszkodva, midőn codifikál, a szörszálhasogató találékonyság által kigondolható minden, még legvalószínűtlenebb lehetőségre is szabályokat alkot, sőt a törvények értelmezését is egyenesen önmaga részére tartván fenn, a jog fejlődését ennek éltető elemétől megfosztja.

A romai jog is, midőn megszűnt élő jog lenni, midőn fejlődési képességét elvesztette, midőn bevégzett alakjában az imperatori teljhatalom szolgájává lett, azon nézetet érvényesítette, hogy a jog önálló tovább fejlődése meg nem engedhető. És az egyházi absolutismus szintén e talapzatra állott, midőn a tridenti zsinat határozmányait megerősítő pápai bulla az egyházi törvényeit minden magyarázását és értelmezését szigorúan megtiltotta. így aztán, ha a törvény értelmezésére volt szükség, mindig a törvényhozó főhatalomhoz, amott a császárhoz, a kánoni jog körében pedig a pápához kellett folyamodni.

De még a legújabb korban is föl-föltűnnek azon erőködés nyomai, hogy az absolut hatalom a törvényeknek a törvénykezés utjáni önálló értelmezését eltiltja.

Így a bajor codex ötven év előtt még a tudományos kommentálást is megtiltotta, nehogy ez úton a törvénykezési jog elevenítő eszméket nyerjen. Így az osztrák-jog, mely hazánkra erőszakoltatok, a törvények értelmezését kizárólag a főhatalom számára vindikálta. Mind ezen csapás közvetlen a törvénykezési jog függetlensége ellen, de ezzel egyszersmind a szabadság ellen intézte* tett; mert a szabadság mindenkor igen nagy erőt merít abból, ha a törvények értelmezése kizárólag a független törvénykezési jog illetősége alá tartozik.

Ha az általános törvényszabályok értelmezése a fölmerülő jogi esetekkel szemközt nem a törvénykezésre bízatik, akkor ennek független élete megszűnt, és szúrósan véve a polgár nem él többé törvények uralkodása alatt.

A már fölmerült esetek irányában a törvényhozás általi visszaható magyarázat is határozottan elvetendő, habár a törvényhozó hatalmat egyenesen a nép gyakorolja; elvetendő azért, mert ez a törvénynek a törvényhozás általi alkalmazása volna, ami a törvények uralkodásával összeférhetlen, és igen sokszor a kisebbség vagy egyesek jogainak a többség általi ön kényszerű s erőszakos elnyomására vezethetne.

A független törvény-magyarázat jogosultságához fűződik a döntvények joga.

Az igazság-kiszolgálás folyama alatt közbejött bírói Ítéletek és határozatok, azon jogelvek, melyeket a józan ész megállapít s a joggyakorlat foly-

vást változó körülményekre s viszonyokra alkalmaz. A döntvények joga a bírák lelkiismeretének joga; és a szabad, utasításoktól független törvénykezési jog egyik főszabálya, s alapelve az, hogy a bírói határozat, minden jövődöbéli hasonló eseteknél kötelező erővel bírjon. Magától értetik, hogy e helyütt nem csak a legmagasabb bíróság ítéleteiről van szó, hanem minden jogervényessé vált bírói határozvány mint előzet, egyenjogúnak tekintendő.

A praecedens bizonyítékot képez arra nézve, hogy egy fölmerült jégkérdést akép kell megoldani, mint az egy előzetes esetnél már eldöntetett. Mindenkinek kell azon joggal bírnia, hogy erre a bíró előtt hivatkozhas-sál És a praecedens kötelező erejének elismerése lényeges kelléke úgy a biztos jogállapotnak, mint az előhaladásnak; mert hol az elismerve nincs, ott a bírót saját lelkiismerete sem kötelezi, s hol, mint az osztrák törvénykezési jog szerint történik, ugyanazon bíróság két egészen hasonló ügyben ugyszólva egy lélekzet alatt kétféleképen ítél, ott nem a törvény, hanem a legszemtelenebb bírói önkény uralkodik s az erkölcsi mint positiv jogfogalmakban s a törvénykezésben a legveszélyesebb anarchia dühöng.

A praecedens kötelező erejének jóhiszemű, s önmagukat ámitó ellenei az elméleti jogtudósok között sokszor utalnak arra, hogy az erőszak, a joptalanság, mely a törvényesség álarca alatt igyekszik céljait elérni, — épen a precedensekre szeret támaszkodni, mi-

dön magában a törvényben elegendő támaszt nem talál. Fel szokták hozni különösen, hogy Angliában a Stuartok, legborzasztóbb erőszakoskodásaik igazolása végett folytonosan valódi vagy állítólagos praecedensekre hivatkoztak, és hogy a korona ügyészei s jogtudósai közül a hatalomnak sokan nyújtottak segédkezet a leggyalázatosabb dolgok végrehajtásában.

De nem szabad felednünk, hogy azon hatalom, mely szükségesnek látja erőszakoskodásait a törvényesség színpadí köntösébe burkolni, — czinkosai által a legvilágosabb, legjobb törvényből, magából a szentírásból ép úgy kimagyaráztatja azt, mire épen szüksége van, mint a praecedensből. És ami magát a britt példát illeti, jusson eszünkbe, hogy másrésről az, amit angol szabadságnak angol alkotmányoknak neveznek, a törvények mellett kifejlett hagyományos szokásokból, praecedensül szolgáló tényekből és bírói határozatokból áll, melyek együtt képezik a britt alkotmányosság alapjait. Ha a Stuartok kizsákmányolták is a precedenseket, de bizonyos, hogy a műveltség és közszellem fölébredése folytán azok ereje ellenük fordult és a haladás barátai sokkal több erőt merítettek abból.

Albion szigetén a polgári szabadságot jobbára törvénytudók mentették fel az önkény uralkodása alól, nemes küzdelmeikben a törvénykezési jog függetlenségére támaszkodván. És a szabadelvűek semmitől sem kölcsönöztek annyi erőt mint épen a precedensek kötelező erejétől. Azon gyökerek egyike ez, melyek által a

szabadság előfája a társadalmi életben szilárd állást foglal, s melyeken át a folytonos fejlődés életfrisseségtiek nedveit felszívja.

Egyébiránt a praecedens kötelező ereje nem lehet föltétien, s nem is egyedül abból ered, hogy a korábbi határozat már tényleg létezik. Ezen korábbi határozat lehet rősz s épen azért nem lehet változhatlan. A tévedések bálványozása, a létező előtti lebomlás csak azért inért létezik, leggonoszabb minden bálványimadás között, ez igaz; és ez igazság ép úgy alkalmazható egy rősz praecedensre, mint minden más tévedésre. Hanem a nehézség nem leend elhárítva az által, ha a praecedens joghatályát egyszerűen elutasítjuk.

Végre is a törvény értelme s egy praecedensnek alkalmazása fölött valakinek határoznia kell. S vajon jobb, czélszerűbb üdvösebb-e, ha a kormány, illetőleg egy igazságügyminiszter osztogat törvény-magyarázó utasításokat, vagy, ha e helyett a fölmerült alkalmazási kérdés a független bíróság által döntenetik el? Ha egy praert'dens hibás, ha az helytelennek látszik, nyitva áll az orvoslás útja, mely nem lehet egyéb, mint az, hogy helyiéi)«! egy újabb bírói határozat léptessék. De ez csak is a törvénykezés rendes menetében legyen eszközölhető, és az ekkép létrejött későbbi jobb határozmány ismét kötelezőnek tekintendő minden hasonló jogesetre s kérdésre nézve.

Csalódnék azonban ki azt gondolná, hogy a független törvénykezés így kizárja vagy fölöslegessé teszi

az úgynevezett authenticus törvénytárgyat, azaz a törvényhozás általi értelmezést és intézkedést jövőre; ami azonban tulajdonképp már nem is törvénytárgyat, hanem inkább póttörvény. A kettő közötti különbség félreismertetlen. A törvénykezés csak az eléje hozott és minden oldalról felvilágosított esetekben konkrét kérdéseket dönt el. Ezen túlmennie s abstract szabályok felállításába bocsátkozni, mint ezt négy év előtt a Kúria tette, — a legveszedelmesebb beavatkozás a törvényhozás jogkörébe. Általános szabályokat alkotni kizárólag az országos képviselőben vagy helyhatósági életben nyilvánuló törvényhozási jog feladata.

Ennyit a független törvénykezési jognak benső alkotórészeiről. Hanem a törvénykezés függetlenségének megalapításán túl oda is kell törekednünk, hogy azon kellékekkel bírjon, melyek a társadalomban hivatásának betöltésére, a jognak és igazságnak minden irányban biztosítására képesek legyenek.

Szükséges egyrészt, hogy az egyenlőség elve következetes alkalmazást nyerjen, mert itt az ideje, hogy ezen elv megszűnjék csak oly igazság lenni, melyet a szószék, a sajtó egyaránt hirdet; melyet a hatalom is elfogad, hanem a gyakorlatban s intézkedésekben miudeu nap, minden lépten százszor meghazudtol. Az igazságnak, mely a teljes érvényesülésért és valódi életért küzdő fogalom, de még mindig csak fogalom, ténynyé kell válnia. Szükséges továbbá, hogy a törvénykezés oly organikus alakzatokkal bírjon, melyek az igazság ki-

szolgáltatását egyszerűvé, könnyűvé, gyorsá, céljainak megközelítésében biztossá s még terheinek felosztásában és viselésében is igazságossá tegyék. Lássuk e kelleket főbb vonásokban.

A jogegyenlőség és törvény előtti egyenlőség nevében mindenütt eltörlik a patrimonialis bíróságokat, mert a civilisationnak szégyenfoltja volna, s a szabadság és jog legelemiebb fogalmaival ellenkeznek, hogy egyik néposztály a törvénykezés gyakorlatának nevében zsarnokoskodhassék a másik néposztály fölött, hogy egyesek vagy a kisebb rész kiváltsága legyen az igazságot kiszolgáltatni a nép számára, s osztogatni e téren előnyöket.

Hanem épen így minden kivételés bírósági törvénykezési beavatkozása is ellenkezik a jogi állam eszméjével és a szabadsággal.

Teljes igaza van a közvéleménynek, midőn általában kárhóztatja a közigazgatási és rendőri ítéleteket, melyekkel a hatalom mindenben engedelmes közegei által önkénye szerint szokta sújtani az egyéneket és az egyleteket. A társadalmi élet bármely viszonyából fölmerült esetek fölött rendkívüli bizottmányok által hozatni ítéleteket a hatalom általi erkölestelen zsarnokoskodás. Ha a törvény alkalmazása bármely ügyben közigazgatási hatóságtól függ, és ha bármely ügyben, legyen az a legcsekélyebb — a bíraskodást rendőri közeg gyakorolja, a jogbiztosság megszűnt, a polgár a hatósági önkénnyel szemközt minden védelmet nélkülöz. Helyesen

történik tehát, hogy a kivételes bizottmányt közigazgatási, rendőri közegek kiváltságos bíraskodását mindenütt kiküszöbölni s eltörlni igyekeznek.

De miért nem törlenek el minden kiváltságos bíróságot? Vajon mivel lehet igazolni, hogy midőn egy irányban megszüntetik a kiváltságos törvényszékek romboló hatásait, más irányban fentartják azokat? Mi ok van eltűnni, hogy például a katonai törvényszékek kiváltsággal ítéljenek oly tények és kérdések fölött, melyek a társadalmi élet viszonyaiból, vagy oly cselekvésekből és mulasztásokból erednek, melyeknél fogva a katona közönséges törvényekkel jó összeütközésbe?

Minden családnak, minden egyesületnek és társaságnak, minden intézetnek joga van saját tagjaival szemközt a fegyelmi hatóság gyakorlására azon kötelességzéseket s mulasztásokat illetőleg, melyeket a tagok, mint ilyenek követnek el, és azon törekvéseket illetőleg, melyekkel a tagok, mint ilyenek azon érdekeket kockáztatják, melyek a családnak, az egyesületnek, az intézetnek közös érdekei. Ezen fegyelmi hatóságnak azonban megvannak félreismerhetlen és sérthetlen korlátai a köztörvényekben. Ezen hatóságnak joga csak a benső rend fentartására és a tagsági kötelességek érvényesítésére szorítandó; semmikép sem lehet annak joga akár tárgyakat, akár egyéneket kivenni a köztörvény uralkodása, s elvonni a közönséges törvénykezés illetősége alól. —

A külön vallási felekezetek egyházrendei a társa-

dalomban kifejlett érdekek fentartására szolgáló nagy intézményeket képeznek s azok általában ilyenekül tekintendők. Az állandó katonaság mindaddig, míg a polgárosodás műveltség és szabadság magas fokra fejlődésénél fogva nélkülözhetővé nem válik, mindaddig míg a természetellenesen erőszakolt nemzetközi viszonyoknál fogva folyvást fenyegető erőszak ellenében nagy, s állandó védelmi erő fentartására szükség van: szintén saját szervezettel bíró nagyfontosságú intézményt képez a társadalomban. De sem egyik, sem másik nem bírhat a polgári s politikai szabadság s jogegyenlőség rovására kiváltságokkal; egyik sem ruháztathatik fel, saját tagjaival vagy másokkal szemközt több joggal, mint a mennyivel minden egyesület, minden intézet bír.

Ha tehát az egyházi s katonai rendnek hely van engedve a társadalomban, bírnia kell azon jogokkal, melyek benső szervezetének fentartására szükségesek, bírnia kell a fegyelmi hatóság jogával is. Minden azonban, mi e határon akár jogosultsági igényekkel, akár kiváltság alakjában a törvénykezési jog körébe átcsap, nem egyéb a társadalmi rend helyes fogalmával ellenkező jogfogalomszólásnál.

Nem lehet egyetlen egészséges okot felhozni arra, hogy rendi bíróságok ítéljenek akár személyi, akár vagyoni, akár kötelezettségi oly ügyekben, melyek talán nem is a rend tagjait érdeklik, vagy ha azokat érdekelnék is, de a melyekre nézve kiváltságos állást, kiváltságos szabályokat a rend tagjai nem igényelhetnek, és a melyek-

nek annál fogva egy rendezett jogi államban a közönséges és független törvénykezési jog körébe kell tartozniok.

Alig van veszélyesebb dolog a szabadságra, alig van emésztőbb méreg az erkölcsiségre nézve, mint általában a kivételes bíróságok, különösen pedig a rendi bíróságok kiváltságos állása. Nemcsak azon nagy veszély származik ebből, hogy egész rendi szervezetek összes tagjait elválasztja a társadalomtól, és midőn így a törvények uralkodásának elvét egész osztályokra nézve feladja s megsemmisíti, még különállással különös befolyással is felruházza azokat az államban; érdekeiket pedig a nép közös érdekeivel szembeállítván többnyire úgy az absolutismusnak, mint a szabadság és jog elleni reactionak kész eszközeivé alakítja. Ezekhez járul, hogy magokban az egyéniségekben a polgári s rendi kötelességeket ellenkezésbe s összeütközésbe hozván, épen a nemesebb tulajdonon, a közpolgárnak lelkiismeretén követ el erőszakot, midőn azt kívánja, hogy a közlelkiismerettől külön vált rendi kötelességérzet az államban amannak elnyomására s megsemmisítésére törekedjék. Mennyit szenved ez által az erkölcsiség, könnyű belátni.

Azonban a köznyelven kiváltságosoknak nevezett kivételes bíróságok eltörlésével még csak félúton volnának a törvénykezési jog átalakításában. És félúton megállapodni sem nem hasznos, sem nem észszerű.

A társadalmi intézmények javításánál félútig menni, csak részben oldani meg a feladatot, melynek egészszeni megoldását követeli a kornak műveltségi

foka, — annyi, mint meghagyni benne a rombolás elemeit, melyek a keresztülvitt javítást is paralisálják hatásaiban. Innét van, hogy akik ellenségei a haladásnak, de nyíltan ellene szegülni nem képesek, vagy nem mernek, mindig oda törekszenek, hogy a fél rendszabályok meghagyjanak annyi mérget, mennyi épen elég, hogy a jót is megrontsa.

A szakbíróóságok általában a kiváltságos bíróságok jellemével és rász hatásaival bírnak. A kiváltságos bíróságok eltörlésében azon pontig kell tehát menni, hogy a szakbíróóságok ne szaporíttassanak, hanem megszüntessenek. A szakbíróósági rendszer az egyenlőség szempontjából korszerűtlen, mert jogtalan és igazságtalan, a jogos érdekek megóvása s biztosítása szempontjából pedig szükségtelen.

Mit eredményeznek a szakbíróóságok? Azt, hogy azon érdekek, melyek a szakbíróóságok útján érvényesíthetők, különös, tehát kiváltságos támogatást nyernek a társadalomban. Helyes, igazságos-e ez?

A műveltség szabadság és haladás érdekeire nézve nagy szerencsétlenség mindenkor, ha a társadalomban az erkölcsi, vagy anyagi javak, valamely osztály zsákmányát képezik. Minden osztály és minden elem, mely a nép elnyomására s a közvagyon megrablására conspirál, egyik főgondját arra fordítja, hogy a törvénykezési szervezetet szövetségesévé tegye. Az inquisitionnak megvolt kiváltságos bírósága, mely hosszú időn át fölemésztette a társadalom jólétét és nyugalmát; a hűbér

rendszerrel együtt járt a bíraskodási kiváltság, melynek feladata volt törvényes formát adni a nép folytonos ki-
rablásának.

Korunkban a pénzaristokratia a pénzüzérkedés fe-
nyegeti a társadalmat. Gyors léptekkel haladunk azon
állapot felé, midőn megdöbbenve kell látnunk, hogy az
egész társadalom csak azért dolgozik, munkál és nélkü-
löz, hogy a bankok gazdagodjanak, a bankárok és pénz-
üzérek halomra gyűjtsék nemcsak kényelmük, hanem
világfölötti uralkodásuk eszközeit. És nemcsak a jelen
nemzedék jut már a pénzvilág rabszolgaságába, de
nagy részben még az utódok vagyona keresménye s ösz-
szes ereje is zálogba lesz vetve. Közel vagyunk ahoz,
hogy gyökeres rendszabályokról gondolkozzunk, mikép
lehessen a társadalmat ezen pénz hatalom rabszolgasá-
gából felszabadítani, s önmagának visszaadni, hogy mun-
kája eredményét önmaga élvezze.

Ezen pénzaristokratia igen jól tudja, hogy a jog-
egyenlőség elve határozottan tiltakozik a kiváltságos
bíróóságok ellen; saját érdekeinek biztosítása végett ki-
váltságos bíróóságokat nem követel tehát, hanem követel
az ipar és kereskedelmi érdekek ürügye alatt szakbíró-
ságokat, követel váltótörvényszékeket.

Nem elég, hogy a váltójog anyagi részében a szer-
ződési jogot saját előnyére módosíttatja, e mellett kü-
lön alaki jogot is kíván, s azt követeli a társadalomtól,
hogy az eljárás szigora kivételesen a legnagyobb gyor-
sasággal legyen összekapcsolva azon bíróságnál, mely-

nek különös hivatása az ő érdekeit óvni s előmozdítani. Mi ez, ha nem a legkártékonyabb kiváltság, azon milliók rovására, kik a köztörvény sokszor járhatlan, mindenesetre hosszas és bizonytalan ösvényére vannak utalva, jogaik és követeléseik érvényesítésével.

Midőn a köztörvény alá tartozó jogok és követelések a legnagyobb nehézségekkel vannak összekötve, mi már magában is legtöbbször azon kényszerű helyzetet idézi elő, mely a pénzüzér kölcsönének igénybevételére utal, — midőn e mellett a pénzember érdekében a váltótörvényszék, szakbíróság czímen kérlelhetlenül működik, ez annyit tesz, mint oly gépezetet állítani fel, mely a vagyont, a munka sikerét, a verejték keresményét a pénzaristokratia vasszekerényeibe szivárogtassa, annyit tesz mint a pénzemberek kezébe oly eszközt adni, melylyel a közönség erejét kényelmesen kiszívassák.

Nincs eset, melyben az úgynevezett szakbíróság czímével leplezett kiváltságos bíróság igazolva volna. A bányászat, melyre annyiszor történik hivatkozás, szakképzettséget kíván; de különös szakképzettséget kíván a gyártás is, s pedig különöset minden ágaiban; a földművelési ipar korunkban szakképzettség nélkül szintén csak silány eredményt állít elő. És már most igazságos-e hogy ugyanazon országban a közönséges munkás nehezebben, tekervényes törvénykezési utón, vagy épen sehogy se juthasson munkája béréhez, míg a bányamunkásnak e részbeni érdekeiről külön gondoskodva van? A jogsérelmek orvoslása, a követelések ér-

vényesítése, a kártételek meggátlása miatt legyen nehezebb, a vagyon biztossága miatt legyen kevésbé kielégítő azokra nézve, kik nem bányavagyonnal bírnak, és nem bányászattal foglalkoznak?

A szakképzés védelmezői utalni szoktak a bírák szakképzettségének szükségére. Ez azonban csak írirüg, melylyel a kiváltságos előnyökre törekvés a maga be nem vállható céljait leplezni akarja. Hányszor fordul elő azon eset, hogy a közönséges bíróság Ítélni kénytelen oly kérdésben, mely valamely iparág, valamely foglalkozás tüzetes megismerését kívánja. Kinek jutna eszébe, hogy a bíróság minden tagja kiképezze magát azon iparágban, mielőtt az Ítélet meghozatnék? A fenytő eljárás körében hányszor kénytelen a bíró a maga kimondását az orvosi tudományra alapítani! S ki jőne azon gondolatra, hogy ily esetben a bíró maga tartozzék orvosi teljes szakképzettséggel bírni?

A törvénykezési jog terén sokszor, igen fontos feladata van a szakképzettségnek, mennyiben a bírói határozatokra közvetlen befolyást gyakorol oly kérdéseknél, melyek alapos megítélése az idevágó szakismeretek igénybevétele nélkül csaknem lehetlen. Ezen azonban segítve van azzal, hogy a törvénykezési jogtudomány általában helyt ad a szakértők alkalmazásának, midőn ezt a dolog természete kívánja.

Hanem a bírói önkénynek e részben is teljes kizárására kell törekednünk. Ha a felek részére biztosítva van azon jog, hogy a törvénykezési kérdések eldöntésére

befolyást gyakorló tények és adatok valóságának és viszonylagos minőségének megállapítása végett szakértők meghallgatását föltétlenül kívánhassák, és ha e mellett a szakértők választásának jogában a felek szükségtelesen nem korlátoztalak: akkor be fog bizonyulni, miszerint egy rendezett jogi államban, hol a törvénykezés függetlenségének föltételei ki vannak fejtve s maga a törvénykezés mindazon kellékkel bír, melyek szükségesek, hogy a társadalomban hivatásának megfelelően, a szakbíróóságok, melyek sértik a jogegyenlőséget, egyszersmind teljesen fölöslegesek is.

Az igazságszolgáltatás útja legyen egyszerű, könnyű és biztos átalában. Minden osztály, minden jogos érdek igazságos kívánatainak érvényesítése ugyanazon szabályok szerint a közönséges bírói hatóságok közbejöttével történjék.

Ne féljünk, hogy a bíró, ki magát az örökösödési, a szerződési, a vagyonjogban, a büntetőjogban kiképezé, a bányajogot, az anyagi váltójogot, melynek nem szabad egyébnek lenni a szerződési jog egyik részénél, nem leend képes megtanulni s mivelti. A bírák választásának joga gyakoroltassék e mellett a nép által, melyet az jogszerűen egyedül illet, és látni fogjuk, hogy egy bányaváros népe megkívánandja jelöltjeitől a bányajogban! jártasságot, és a nagy városokban, a forgalmi közép-pontokban attól, kit bírói székbe helyeznek, meg fogja kívánni a közvélemény, hogy a forgalom és ipar jogviszonyaira nézve alapos ismeretekkel bírjon.

E ponttal kapcsolatban kiváló figyelmet érdemel a gyökeresen javított törvénykezési jognak azon lényeges alapelve, mely ellen minden absolut uralkodási irány örökké küzdeni fog, és mely az európai műveltség által kellőleg méltányolva nincs, daczára annak, hogy e nélkül a legjobbnak látszó törvénykezési formák mellett is a jog teréni küzdelem sikere mindig bizonytalan marad. Arról van szó, hogy a ténykérdés fölötti határozást el kell választani a jogkérdéstől, a törvény alkalmazásától, azaz a sajátképeni ítélethezástól.

A törvénykezési eljárás két főrészből áll, melyek egymástól lényegesen különböznek. Egyik a keresetre vonatkozólag a felek részéről felállított tények és bizonyítékul szolgáló adatok valóságosága és minősége fölötti határozás, másik a törvénynek a bebizonyított tényekre való alkalmazása s ezzel a kérdés eldöntése. Ha ezen két különböző feladat megoldása ugyanazon hatóságban a bíróban, a törvénytörvényekben öszpontosul, ez okvetlenül mindenütt a bírák vesztegetésére vezet, a törvény és jog megszűnik biztosságot nyújtani, az igazságszolgáltatás I

vásárrá fajul. Miért? Mert a bíró önkényének széles mezeje van, a törvény kijátszását s egyik vagy másik félnek bűnös elősegítését leplezni nagyon könnyű.

Ha a törvény, melyet alkalmazni kellene, oly világos, hogy ennek elferdítéséhez folyamodnia s az alkalmazás alól kibúvnia nem lehet, és ha a bíró mindamellett meg akarja rontani pártfogoljanak ellenét, rendszeren azon eszközhöz folyamodik, hogy a végtelenig nyúló

tárgyalási jegyzőkönyvekből azt veszi bizonyítottnak a mi épen neki tetszik, — a bizonyítékok eredményét sokszor a legbotrányosabb vakmerőséggel egészen elferdítve állítván össze, a ténykérdések sarkpontjait valódi helyeikből kifogatja, — vagy egyszerűen azzal áll elő, hogy a tény, mely az alkalmazást föltételezi, nincs bebizonyítva, vagy, hogy nem olyan, milyennek lenni kellene, hogy a törvény alkalmazásának hely adassék.

E bajt nem hárítja el a felsőbb bíróságokra való hivatkozás. Ez csak neveli az igazság mérlegének ingadozását, mert a bírói önkény minden fórumon tetszése szerint gazdálkodhatván, mit az egyik bíróság bebizonyítottnak elfogadott, ugyanazt a másik fórum szintén azon periratokból, mint be nem bizonyítottat, félrevetheti; s ekép a legképtelenebb zavart idézi elő, az igaz és nem igaz iránti nézetekben. Ez csak szaporítja az igazságkiszolgáltatás veszélyeit, mert a felsőbb bíró e részbeni önkényének épen oly tág tere lévén mint az alsóéának, a vásárt újra kell kezdeni, s ez nemcsak, hogy rendkívül költségessé teszi az igazság útját, hanem egyszersmind azt eredményezi, hogy a szegénynek a gazdaggal, és egyszerű polgárnak a befolyásos egyénnel szemközt okvetlenül vesznie kell.

De ettől egy pillanatra eltekintve, igen fontos körülmény, hogy ha a tényekre s bizonyítékokra nézve két három bíróság fokozatosan majd azt mondja, hogy a bizonyíték teljes, majd azt állítja hogy a bizonyíték nincs helyre állítva, vagy hiányos: ebből az igaz ős nem

igaz kérdésébeni fogalmak anarchiája következik, melybe aztán rendet és okszerűséget hozni millió számra készített törvényszabályokkal sem lehet.

A törvény értelmezésének és alkalmazásának joga kizárólag a bírót, a törvényszéket illeti, ez kétségtelen. A tények és bizonyítékok fölötti határozás azonban legbiztosabban és leghelyesebben eskütszékileg oldandó meg.

A ténykérdésben, ha kétely támadna, s tagadás merülne föl, mindig eskütszék ítéljen, melynek összeállítására körül a feleknek a lehető legnagyobb mérvben kell megadni egyes tagok ellenében a visszavetés jogát. Az eskütszék előtt kihallgattván a tanúk, felmutatván s felolvastatván az iratok, bizonyítékok, szükség esetében meghallgattván a szakértők, mielőtt az eskütszék kimondaná vajon az eléje terjesztett tény bevan-e bizonyítva s mielőtt a tény minősége tekintetében, ha ez szintén kérdésül tétetnék, határozná, — mulhatlanul szükséges, hogy a felek is elmondhassák nézeteiket és észrevételeiket.

Az ekép eldöntött ténykérdés a bíróság részéről kétely tárgya többé nem lehet. Az eskütszék kiállítja a tény valóságát vagy a bizonyíték hiányosságát tanúsító okmányt, s a bíróság alkalmazván reá a törvényt, kimondja az ítéletet. A föllebbezések tárgyát ekép szabályszerint csak a törvény alkalmazása képezvén, egészen el fogna esni a felső bíróságok azon sok haszontalan, sőt kártékony munkája is, mely a mostani rendszer szerint összes foglalkozásuk sokkal nagyobb részét képezi.

Merülhetnek fel azonban oly körülmények és okok, melyek teljesen igazolják azon kívánatot, hogy a ténykérdés fölött egy újabb esküdtszék ítéljen. Ha az esküdtszék, vagy ennek valamely tagja vétett az eljárási szabályok ellen, ha a kellő szám nem volt együtt, ha bebizonyul hogy az esküdtek valamelyike valamelyik féllel, vagy ennek megbízottjával a tény fölött már előbb értekezett, ha az esküdtszék a határozat kimondása előtt együttlétét megszakítja, vagy ha csak egy tagnak is lehetővé vált a másokkali találkozás, ha minden előállított tanú kihallgatva, minden bizonyíték felolvasva, ha mindenik jelenvolt fél a határozás előtt meghallgatva nem volt, ily s hasonló lényeges hibák eseteiben lehetlen meg nem engedni, hogy az igazolt panasz folytán a felsőbb bíróság az esküdtszék eljárását megsemmisítse, s újabb esküdtszék alakítását rendelje.

Ezenkívül megtörténhet az is, hogy egyik vagy másik fél, valamely be nem bizonyult tény bebizonyítására újabb adatok birtokába jut, vagy hogy azon adatokat, melyek alapján egy tény bebizonyítottnak mondatott ki, megczáfolni képes.

Ily esetekben az orvoslás lehetőségét elzárni szintén nem lehet. Nyitva kell hagyni a perújítás útját, mely úton a ténykérdés újabb esküdtszék Ítélete alá legyen bocsátható. Ez azonban az anyaper szabályszerű lefolyását és az ítélet fogamatba vételét, — magától értetik, — csak azon esetben függesztheti föl, ha a marasztalt fél a megítélt összeget vagy tárgyat eléggé

biztosítja. Czélszerű minden esetre, hogy midőn akár az oskiidtszéki eljárás megsemmisítése, akár perújítás folytán egy már megbírálva volt ténykérdés fölött újabb oskiidtszék ítéel, ez legalább két annyi tagból álljon, mint az első eskütszék állott.

A ténykérdésnek esküdszék általi eldöntése szükségkép a törvénykezés nagy egyszerűsítésére vezetend azért, mert egészen el fog esni azon végnélküli sokirás, melyet a mostani törvénykezés leginkább az által tesz mellőzhetlenné, hogy a perben álló felek a kérdésessé vált tények igazolására, vagy megdöntésére szolgáló bizonylatok ismételt mérlegezésére magyarázására vagyis inkább elferdítésére s összezavarására fektetik a fösulyt.

Mennyi gyümölcsfélén munkától szabadulnak meg a felek, ügyvédek és bírák, ha egy szóbeli tárgyalás folytán a ténykérdések esküdszékileg eldöntetvén, a bíróság teendő je, a törvény értelmezésére s alkalmazására, azaz a jogkérdés eldöntésére szorítkozand! És ezen munkafelosztás a törvény értelme s alkalmazásafölötti vitatkozásnak szintén szóbeli utón kezelését nemcsak lehetővé, de oly természetessé teendi, miszerint alig-leend józan gondolkozásu ember, ki azt merje állítani, vagy kívánni, hogy a ténykérdés eldöntése után a jogkérdést írásbeli hosszadalmassággal vitatni szükséges legyen.

Ekép fogunk eljutni törvénykezésünkben a teljes szóbeliségre, melyet az alsó s felső bíróságoknál egyaránt érvényesíteni mulhatlanul szükséges ha azt akarjuk, hogy a törvénykezés a társadalmi élet ezen egyik

legfontosabb intézménye nemes hivatásának a jog és igazság érvényesítésében, a szabadságnak és jólétnek biztosításában megfeleljen. Azon szóbeliség, melyet Európában számos törvénykezési szerkezet annak nevez, nem egyéb a szóbeliség gúnyánál, mely mindent összevéve sokkal több rosszat eredményez, mint jót. Azon szükségtelen formáknál fogva, melyekkel az igazság biztosításának ürügye alatt körülvétegetik, gátul szolgál a jog és igazság gyors kiszolgáltatásában, míg más részről ott hol a bíró egyik vagy másik féllel titkon szövetkezik, rettenetes eszköz a gonoszság keresztülvitelére, s a felek jogos érdekeinek meggyilkolására, mielőtt az orvoslás útja megtaláltatok.

Esküdtszékek alkalmazása a ténykérdésekre nézve s valódi szóbeliség, azaz a vitatkozások szóbelisége azonnali ítélethozással kapcsolatban, valamint az esküdtszéki tárgyalásnál, úgy az alsó s felső bíróságoknál a törvény alkalmazásának kérdésében is, — az igazságszolgáltatás oly gyökeres átalakítását vonandja maga után, melyet sokan sejteni is alig képesek.

Csak a teljes szóbeliség fogja kiirtani azon rendszert, mely a feleket egyes bírának, a referenseknek kezibe szolgáltatja, s a törvénykezés terén a leggonoszabb vásárnak, s annak nyit utat, hogy az ítélő bíróság az előadó által félrevezetve, s hálóba kerítve, nem az igazságnak őre, hanem a csalásnak, hazugságnak, s egyesek gonosz törekvéseinek eszközévé válhatik. És nagy tévedésben vannak azok, kik attól félnek, hogy bonyolódott

törvénykezési esetekben a szóbeliség az igazság győzelmét talán kockáztatja.

Az emberi értelem tévedéseknek van kitéve, az esküdtszék nem csalliatlan és épen azért bonyolult törvénykezési eseteknél időt és tért kell engedni, s módot nyújtani az igazság földerítésére. Ez kétségtelen. Ebből azonban nem szükséges nem is szabad azon következtetést vonnunk, mintha a szóbeliség alól kivételeket kellene engedni; mert minden nehézség biztosan elhárítható azáltal, ha a törvénykezés terén a perek tárgyához és természetéhez képest meghatározható, minden esetben elegendő idő engedtetik, és szabályszerű perfölszerelési mód nyújtatik, valamint a megtámadott félnek, védelme előkészítésére, úgy a támadónak is, az ellenfél által használni kívánt bizonyítékok megczáfolása végett, ellenbizonyítékok szerzésére.

Egyébiránt bizonyos, hogy a törvénykezés gyökeres átalakításával keresett eredmény csak úgy érhető el, ha a bírák, bírói tisztviselők és esküdtek felelőssége is valósíttatni fog. Az épületnek tetőzetét ez képezi; és amily bizonyos hogy a törvénykezésnek és a bíráknak lehető legnagyobb függetlenséget kell biztosítani, ép oly nélkülözhetlen hogy mindenki, ha az igazságszolgáltatás fontos ügyével foglalkozik, a legszigorúbb felelősség alatt álljon, és a mulasztás, hanyagság, értetlenség, vagy részrehajlás által bármikép okozott károk megtérítésére könnyen és biztosan szorítható legyen.

Meg kell szüntetni azon a közjólétre nézve veszé-

lyes és a közönséget lealázó társadalmi botrányt, hogy akiben a különbeni megélhetésre erő s képesség hiányzik, és aki vágyat érez magában, küzdelem nélkül mások rovására, s a kezébe kerülő érdekek kizsákmányolásával szerezni meg az élet kényelmeit, — a hivatali pályán igyekszik magát befészkelni, azon kilátással, hogy itt, különösen a bírói hivatalokban a perlekedő felek helyzetéből nyereséges üzletet csinál. Épen azért a törvénykezés organismusában a felelősség szigorát a legszélsőbb fokig kell alkalmazni. Az értetlenség legyen e térről egészen leszorítva, s a gonosz hajlamoknak ne legyen bátorságuk itt keresni sikert.

Ha akár a bíró, akár a bírói tisztviselő késedelmes, vagy a formákat sértő hibás eljárásával oka lesz annak hogy a felek valamelyike kárt szenved, vagy költségekkel terheltetik, ha az esküdtszéki határozat megsemmisítettik azért mert a törvényes föltételeknek az eljárás meg nem felel, s általánfogva ha a törvénykezési eljárásnak helytelensége, vagy halasztása miatt bárki kárt szenved: szükséges és igazságos, hogy a kártérítéssel gyorsan s okvetlenül sujtassék az, ki a kárnak bármi részben okozója volt.

Az ekép értett felelősség kijátszására a burokratia egy igen alkalmas, de a közügyre nézve legnagyobb mértékben veszedelmes módot talált fel, az ügynevezett fegyelmi eljárás alkalmazásában. Midőn a hatalom magának tartja fenn a bírói hanyagság és visszaélések miatt felmerülő panaszok megvizsgálását, s eldöntését, ez

annyit tesz, hogy minden áron, még az igazság és legszentebb érdekek árán is védelmet kíván nyújtani azoknak, kik az ő érdekeit feltétlenül előmozdítani törek-szenek. A fegyelmi eljárás nem egyéb gonosz eszköznél a bürokratiai czimboraság mindenhatóságának megalapítására, s erkölcstelenségeinek fedezésére.

Fegyelmi eljárás utján oly egyén ellen, ki a hatalomnak vak eszköze, s a bürokratianak haszonvehető tagja, elégtételt szerezni, a dolog természeténél fogva, de a szerzett tapasztalatok szerint is csaknem lehetetlen. Midőn néha ez után egy hivataltöli elmozdítás történik, ha mélyebben vizsgáljuk és nyomozzuk ennek indokait, mindig arról kell meggyőződünk, hogy az elmozdított tisztviselő, mint a hatalomnak nem alkalmas, vagy már elnyűtt eszköze bürokratiai cselszövéseknek lett fölálodva, korántsem azért, mintha a fölmerült sérelem orvoslása s az igazság kiszolgáltatása lett volna a cél, hanem a panasz csak alkalmat szolgáltatott arra, hogy valamelyik tisztviselő megbuktattassék, sokszor épen azon társak vagy fölebbvalók által, kik a leggonoszabb hivatali visszaélésekben lélegzőnek.

A felelősség érvényesítését épen azon biztosítékok alá kell helyezni, melyek a magánosok közt fölmerülő jogsérelmek biztos és gyors orvoslására nélkülözhetlenek. Nem az csökkenti a törvények és a törvénykezés tekintélyét, ha a bírói tisztviselő folyvást ki van téve annak, hogy eljárása szigorú s gyors megbírálás alá vonatván, az okozott károk megtérítésére kényszerítetik,

hanem csökkenti az, ha a közönség a bírói önkény ellen biztos orvoslási utat nem találván, az igazság kiszolgáltatásának közegeiben bízni megszűnik.

Semmi ok sem forog fenn az ellen, hogy minden kár és költség miatt, melyet a bírói tisztviselő okoz, az érdeklett fél kívánatára, akár azon perben melynek folyama alatt a sérelem okoztatott, akár külön panaszra az igazság kiszolgáltatása, a törvénykezés rendes menete szerint eszközöltessék. Sőt a jogegyenlőség elve követeli, hogy a bírói tisztviselő cselekedetei és mulasztásai is az igazság és a törvénykezés épen azon mérlegén vizsgáltsanak még, mely a magánosok közötti ügyekben alkalmaztatik; míg másrésről a bírói tisztviselő jogos érdeke azt követeli, hogy tetteinek és mulasztásainak megbirálása bürokrata kottériák általi megrontás ellen, a független törvénykezés minden biztosítékaival körülvétessek.

Ezt pedig csak úgy lehet elérni, ha ott, hol a bírói tisztviselők hivatali cselekvényei bírálандók meg, az első bíróságot mindig a közvetlen felső bíróság képezi, mely a panasz tárgyalása, az illetők meghallgatása, s az ítélelhozás körül lényegileg épen azon törvénykezési rendet tartozzék követni, mely az első bíróságok eljárását általában szabályozza.

Csak főbb vonásokban kívántam jelezni a törvénykezés gyökeres javításának alap-elveit. Ki a mondottak folytán tovább akarja fűzni gondolatait, okvetlenül reá fog jőni, hogy minden szervezetben öszhangzatra van

szükség, hogy feladatának megfeleljen. A törvénykezés javítása vagy inkább teljes átalakítása tehát az eljárási szabályok átalakítására vezetend, még oly pontokban is, melyek ha tán magukban véve lényegteleneknek látszanak, de az egészszeli összefüggésükben, a feladat megoldását nem kis mértékben mozdítják elő.

Meg kell győződve lennünk egyebek közt arról, hogy a perlekedő felek és ügyvédek közötti szerződések szabadságát államhatósági gyámkodással kormányozni nemcsak igaztalanság, de legnagyobb oktalanság, és csak a gazdagok javára szolgáló eszköz, mennyiben a vagyonosokat illetőleg valóságos bátorítást képez a szegényebb osztály elleni merényletekre, midőn a szegényre nézve, ki a perköltségeket előlegezni s viselni nem képes, az igazság és jogos érdekek kiküzdését nemcsak nehezíti, de legtöbb esetben lehetlenné teszi.

Be kell ékelnünk továbbá törvénykezési rendszerünkbe a bizonyos hatáskörrel és a működés bizonyos foganatával ellátandó békebírói intézményt, mely módot nyújtson a perlekedések mellőzésére s egyszersmind ott, hol a perlekedés elkerülhetlenné válik, annak megállapítására is szolgáljon, hogy a pert nem épen annak makacssága s az egyezkedéstől való vonakodása tette-e szükségessé, ki a fölmerült peres kérdés helyzeténél fogva előnyben vagy birtokban van ugyan, de akinek igazsága nincs; mely esetben aztán a költségek kiszabása körül kíméletnek helye nem lehet.

Gondoskodni kell arról is, hogy a helytelenül per-

lekedő fél, aki tudnillik a pert roszhiszemmel vagy akép idézte elő, miszerint könnyen tudhatta s előre láthatta a per elvesztését, a károk s költségek megtérítésbeni elmarasztalással magában a perben, és akép sujtassék, miszerint a nyertes fél teljes kárpótlást nyerjen nemcsak költségére, de mindazon terhekre nézve is, melyeket a per indokából vállalt. E mellett igazságos, hogy perújítások esetében a perujító fél az okozandó költségekre nézve előre biztosítékot nyújtani tartozzék. És szükséges, hogy a felperes részére, ott hol a kereset indokolásából annak valószínűtlensége már előre nem vélelmezhető, a biztosítás követelésének joga mindenetre megadassék, s a foganatosítás biztossá, gyorsá s könnyűvé tétessék. De ami mindenek fölött szükséges, az, hogy a kieszközölt ítéletek végrehajtása egyszerűsítettvén, ne legyen azon sok nehézséggel egybekapcsolva, melyek most a kiküzdött igazság érvényesítését az utósó stádiumon a legtöbb esetben meghiu-sítják.

Azonban egy törvénykezési szervezet részleteibe bocsátkozni nem lehet ezúttal feladatom. Befejezésül tehát még csak egy észrevételt.

A törvénykezési jognak átalakítása a mondott alapokon első sorban azon közvetlen eredménnyel bírand, hogy az igazság biztosan és gyorsan érvényesülvén, és mindenki meggyőződévén arról, hogy perlekedési huza-vonához hasztalanul akarna folyamodni: ezzel a végtelen perek számának legalább fele, mely csak időnyerés-

végett folytatatok, okvetlenül el fog esni; ami egyrésztől temérdek inproductiv munkát szüntet meg, más részről lehetővé teszi, hogy az egyszerűsített törvénykezés, fényes dotáció mellett is, a mostani költségnél sokkal kevesebbe kerülend. Hanem az eképp szervezett törvénykezés nagy mértékben fog hatni általában a társadalmi nézetek és viszonyok javítására is, és hatni fog különösen az absolutismus demoralisáló intézményei s szolgálása alatt megdőböntőleg sülyedésnek indult közerkölcsiség fölemelésére.

Oly társadalmi viszonyok között, hol az igazságszolgáltatás szent csarnokaiban a mindent elnyelő hatalom üzerei sátoroznak, és a törvénnyel igazsággal szemközt a lélekvásárló megvesztegetésnek minden sikerülhet: ott a bíró önbecsérzetével együtt a nép erkölcsi érzetének is ki kell vesznie. Kevesen fognak lelkiismeretbevágó dolgot látni abban, hogy magoknak mások kijátszásával, sőt erőszakos megkárosításával is, minden áron előnyöket szerezzenek, midőn azt kell tapasztalni, hogy épen ez az ut az, melyen magok a törvénykezés szolgálai járnak. Az élet mindennapi vonatkozásaival szemközt, nézeteikben szavaikban és cselekedeteikben kevesen fognak tartózkodni hamis mérték használatától ott, hol a bíró a legszentebbnek, az igazságnak kiszolgáltatásában mértékét naponkint meghamisítja.

Ha az erőszaktevő a cselszövő és csaló biztosíthatja magának gonosz szerzeményét a bíróvali osztzkodás által: ez erkölczstelenségre ösztönzi még azokat

is, kik az igazságkiszolgáltatás védelméhez jogaik megmentése, vagy helyreállítása végett folyamodnak. Midőn drágán kell megfizetniük az igazságot, hogy azt kiszolgáltatva lenni lássák, jogérzetük lassankint elenyészik, s könnyen oda jutnak, hogy szintén azon ösvényre térjenek, mely pizsokteljes ugyan de biztos hasznot és nyereséget Ígér.

Hol az igazság kiszolgáltatása lassú és nehéz, hol a jogsérelem gyors orvoslást nem talál, ott az erküls-telenség legveszélyesebb bátorításban részesül; mert a gonosz hajlamokra nézve igen nagy inger és csáb-erő fekszik abban, ha a törvényszegéssel, mások jogainak kijátszásával és csorbításával szerzett előnyük élvezete az igazság kiszolgáltatásának lassúsága által hosszú időre biztosítva van. És ki tudná megmérni azon veszély horderejét, mely a közerkölcsiséget éri akkor, midőn a köteletségérzet végkép kihál a lelkekből annál-fogva, mert hol a kötelezettségek a gyors igazságszolgáltatás sanctióját nélkülözik, a polgárok végtelen könnyelmüekké, s lelkiismeretlenekké válnak oly kötelezettségek vállalásában, melyek betöltésére aztán nem is gondolnak.

A társadalmi rend csak akkor párosulhat a szabadsággal, ha mások jogainak és érdekeinek tiszteletben tartása, az erkölcsi köteletségérzet szigorában bírja a polgári erények legfőbb biztosítékát.

Egy részrehajlatlanul szigorú és gyors törvénykezés megalapítására, a független igazságszolgáltatás föl-

tételeinek és biztosítékainak kiküzdésére minden alkalommal és minden körülmény között annál inkább kell törekednünk, mert amily igaz, hogy demoralisált nép a szabadságot se ki nem vívhatja, se főn nem tarthatja, épen oly bizonyos hogy a közerkölcsök javítása által a szabadságot vezetjük diadalra; a közerkölcstiséget pedig a helyes irányú köznevelési rendszer és szabad politikai intézmények általában nemesítik ugyan, de semmi sem nemesíti közvetlenül nagyobb mértékben, mint a független törvénykezési jog oly rendszere, mely a tökélynek emberileg lehető legmagasb fokára emeltetett.